

Filozofická fakulta Univerzity Palackého

Ironie a její překlad v divadelní hře
An Ideal Husband

(Bakalářská práce)

2019

Zuzana Hájková

**Filozofická fakulta Univerzity Palackého
Katedra anglistiky a amerikanistiky**

**Ironie a její překlad v divadelní hře
*An Ideal Husband***

**Irony and its Translation in the Play
*An Ideal Husband***

(Bakalářská práce)

Autor: Zuzana Hájková

Studijní obor: Angličtina se zaměřením na komunitní tlumočení
a překlad

Vedoucí práce: Mgr. Josefína Zubáková, Ph.D.

Olomouc

2019

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla plný seznam citované a použité literatury.

V Olomouci dne

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Děkuji vedoucí práce Mgr. Josefně Zubákové, Ph.D. za trpělivost, odborné vedení a cenné rady, které mi při psaní této práce poskytla.

Seznam zkratk a vysvětlivky

CD = *Cambridge Dictionary*

CT = cílový text

ST = source text

OED = *Oxford English Dictionary*

TT = target text

VT = výchozí text

Seznam tabulek a grafů

Tabulky:

Tabulka 1: Druhy ironie ve hře *An Ideal Husband*

Tabulka 2: Použité metody pro překlad ironie ve hře *An Ideal Husband*

Tabulka 3: Použité metody pro překlad verbální ironie

Tabulka 4: Použité metody pro překlad situační ironie

Tabulka 5: Použité metody pro překlad dramatické ironie

Grafy:

Graf 1: Druhy ironie ve hře *An Ideal Husband*

Graf 2: Použité metody pro překlad verbální ironie

Graf 3: Použité metody pro překlad dramatické ironie

Graf 4: Závislost použitých překladatelských metod na druhu ironie

Obsah

Úvod	8
1. Ironie	10
1.1 Pojem ironie	10
1.2 Vymezení pojmů souvisejících s ironií.....	11
1.3 Druhy ironie	14
2. Problematika ironie v překladu.....	19
2.1 Faktory představující riziko při překladu ironie	19
2.1.1 Druh ironie	19
2.1.2 Literární žánr	20
2.1.3 Kulturní faktory	21
2.2 Signály ironie	22
2.3 Metody pro překlad ironie	24
3. Ironie v divadelní hře <i>An Ideal Husband</i>	27
3.1 Překlad dramatu.....	27
3.2 Zasazení díla do kontextu	28
3.3 Děj a ironie díla <i>An Ideal Husband</i>	30
4. Analýza překladu ironie v divadelní hře <i>An Ideal Husband</i>	32
4.1 Metodologie.....	32
4.2 Kvantitativní analýza	33
4.3 Kvalitativní analýza.....	38
Závěr	46
Summary	48
Přílohy	50
Bibliografie	54
Primární literatura.....	54
Sekundární literatura	54
Anotace	57
Annotation	57

Úvod

Tato bakalářská práce pojednává o problematice překladu ironie v divadelní hře *An Ideal Husband* (v českém překladu Jiřího Zdeňka Nováka *Ideální manžel*) autora Oscara Wilda. Cílem této práce je v přehledné a ucelené formě představit problematiku překladu ironie, především v dramatickém textu, a poskytnout informace, s nimiž by měl být překladatel, který přichází s ironií do styku, obeznámen. Dalším cílem je provést kvantitativní a kvalitativní analýzu překladu ironie ve hře *An Ideal Husband* do češtiny, a to za použití metodologie dvojice autorek Kitanovska-Kimovska a Neshkovska (2016).

Překlad ironie je aktuální téma, neboť ironie se stává globálně rozšířeným prvkem, a proto je třeba tomuto tématu v rámci translatologie věnovat více prostoru. Problematice ironie se věnuje řada autorů, ať už z hlediska ironie samotné (Colebrook 2004, Hutcheon 1994, Attardo 2003), nebo z hlediska jejího překladu (Mateo 1995, Linder 2001, Babii 2015). Jejich názory na to, co ironie značí nebo jak přistupovat k jejímu překladu, jsou však mnohdy zcela rozdílné. Je možné se domnívat, že důvodem je všudypřítomnost a jistá neuchopitelnost tohoto fenoménu. Od dob antiky, kdy byla ironie využívána v divadelních hrách, pronikla do nespočtu dalších oblastí a kultur. Skorov ironii popisuje slovy: „mnohostranná a nepolapitelná svou podstatou (2009, s. 88).“¹ To, že se ironie stala vysoce rozšířeným a globálním prvkem, je na jednu stranu příčinou stále častější nutnosti jejího překladu, avšak na stranu druhou zároveň důvodem, proč je její podstata stále nejasná a nejednoznačná. Výzkum ironie a jejího překladu tedy netrpí nedostatkem informací, nýbrž tím, že dostupné informace jsou mnohdy nejasné, nepřesné či jiným způsobem neadekvátní. Z tohoto důvodu si tato práce klade za cíl představit různé pohledy na ironii a její překlad v přehledné formě, která napomůže se v této problematice zorientovat.

Dílem, které je v praktické části této práce analyzováno, je divadelní hra *An Ideal Husband* Oscara Wilda. Tato komedie je vhodným materiálem pro analýzu překladu ironie hned z několika důvodů. Wildova díla jsou neodmyslitelně spjata s ironií, a to především jeho komedie – ironie je v těchto hrách využívána ke kritice přehnaně upjaté viktoriánské společnosti i čistě za účelem humoru. Wildovou divadelní hrou, která je v souvislosti s ironií nejčastěji zmiňována, je bezpochyby *The Importance of Being Earnest* (v českém překladu Jiřího Zdeňka Nováka *Jak je důležité mítí Filipa*). Této hře se věnuje studie *The Importance of Being Earnest: Strategies for Translating Irony from English into Macedonian* (Kitanovska-Kimovska a Neshkovska 2016), která zkoumá spojitost mezi druhem ironie a použitou překladatelskou metodou, nebo několik

¹ [Irony is] versatile and elusive by its nature. Pokud není uvedeno jinak, anglické citace přeložila autorka této bakalářské práce.

kvalifikačních prací, z nichž za zmínku stojí především *Porovnání českých překladů divadelní hry The Importance of Being Earnest od Oscara Wildea* (Papoušková 2015) nebo *Jak je důležité, aby měl překladatel Filipa* (Cvachová 2011). Právě z důvodu, že tato hra je jednoznačně Wildovým nejčastěji komentovaným a rozebíraným dílem, existují mezery v analýze ostatních ironických her tohoto autora – například *Lady Windermere's Fan* (v českém překladu Milana Lukeše *Vějíř lady Windermereové*), *A Woman of No Importance* (v českém překladu Josefa Kaňky *Bezvýznamná žena*) nebo *An Ideal Husband*. Tyto hry jsou ve spojitosti s ironií ve většině případů pouze zmiňovány, není jim však věnována bližší pozornost (výjimkou je například studie *Contextual Constraints in Translating Irony* (Babii, 2015), která uvádí a analyzuje některé příklady ironie z díla *An Ideal Husband*). Z těchto důvodů se tato bakalářská práce zabývá hrou *An Ideal Husband*, která dosahuje stejných kvalit jako *The Importance of Being Earnest*, zabývá se jí však méně odborníků. Analyzován je její překlad do češtiny, který roku 1958 vytvořil Jiří Zdeněk Novák.

V první kapitole této práce je popsána problematika ironie – konkrétně definice ironie, vymezení pojmů souvisejících s ironií a klasifikace ironie z pohledu několika autorů (např. Muecke 1982, Gibbs 2000, Babii 2015). Druhá kapitola pojednává o překladu ironie. Popisuje faktory, které při překladu ironie představují riziko, jimiž jsou dle Babii (2015) především druh ironie, literární žánr a kulturní faktory. Dále se tato kapitola věnuje signálům ironie v češtině a angličtině (Attardo 2003, Neshkovska 2015, Trost 1997) a metodám pro překlad ironie (Barbe 1995, Mateo 1995). Třetí kapitola se věnuje analyzovanému materiálu – zabývá se překladem dramatu, zasazením divadelní hry *An Ideal Husband* do kontextu doby a autorovy tvorby a popisem ironie v této divadelní hře. Čtvrtá kapitola představuje výsledky kvantitativní a kvalitativní analýzy překladu ironie v divadelní hře *An Ideal Husband*. Všechny příklady ironie, které byly v divadelní hře *An Ideal Husband* identifikovány a následně analyzovány, jsou součástí volně vložené přílohy. Jak je zmíněno výše, metodologie této analýzy vychází z práce autorek Kitanovska-Kimovska a Neshkovska (2016), proto je v této kapitole jejich studie představena.

1. Ironie

1.1 Pojem ironie

Nejprve je na místě stručně představit historii ironie, jelikož to, jak byla ironie vnímána ve starověku, se odráží na dalších výzkumech tohoto prvku. Za kolébku ironie považujeme antické Řecko. Užívání ironie v tomto období popisuje například Abrams (1999). Vysvětluje, že ve starořeckých divadelních hrách se vyskytovaly postavy zvané *eiron*, které byly charakteristické tím, že předstíraly nižší inteligenci, než jakou ve skutečnosti měly, a tím zvítězily nad *alazonem* – postavou představující sebeklam a hloupost (Abrams 1999, s. 134-135). Používání tohoto druhu ironie je v Platónových dialozích přisuzováno i Sokratovi. Abrams popisuje, že Sokrates si údajně vždy vyhlédl oběť a poté předstíral nevědomost a kladl zdánlivě hloupé otázky, díky nimž se ukázalo, že názory, za nimiž si jeho oběť původně stála, byly vystavěné na špatných předpokladech nebo vedly k absurdním závěrům (1999, s. 136). Sokratovská ironie je tak „prvním druhem ironie, z něhož vycházejí všechny ostatní (Babii 2015, s. 100).“² Z tohoto pojetí ironie dále vycházeli například Aristoteles, Cicero či Quintilian (Colebrook 2004, s. 8).

Od dob antického Řecka se pojetí ironie dále měnilo a přetvářelo. Jak píše Mateo, první problém, který se objeví, když se začneme zabývat ironií, je její definice (1995, s. 1). Nejčastěji byla ironie v průběhu let označována jako akt, kdy je něco vyřčeno, avšak míněn je opak vyřčeného. Příkladem takového pojetí ironie je *Ottův slovník naučný*, který uvádí, že ironie „říká pravý opak toho, co je přesvědčením mluvčího (2003, s. 736).“ Podobnou definici uvádí i *Cambridge Dictionary*, podle kterého je ironie „použití slov, která vyjadřují opak toho, co máte na mysli.“³ Totéž tvrdí i *Akademický slovník cizích slov*, který uvádí, že ironie je „jemný výsměch n. vtipné vyjádření zprav. opakem toho, co se míní (Petráčková 1998, s. 348).“ Toto tvrzení můžeme považovat za nejrozšířenější definici ironie, s níž se můžeme setkat v řadě slovníků a odborných publikací.

I přes hojný výskyt by se toto pojetí však dalo označit za nesprávné – nejedná se o ironii, nýbrž o antifrázi (jev, kdy je vyřčen přesný opak míněného), která je pouze jedním z prostředků ironie. Proti tvrzení, že ironie je totéž, co antifráze, se vymezuje řada autorů. Trost se domnívá: „Ve všední řeči se ironie zdaleka nevyskytuje jenom jako vyhrocená antifráze (1997, s. 82).“ K názoru, že antifráze není celou podstatou ironie, ale pouze jejím prostředkem, se přiklání i Skorov: „Jedním z hlavních prostředků ironie je

² [Socratic irony is] the first type of irony from which all the others emerge.

³ [Irony is] the use of words that are the opposite of what you mean.

antifráze – řečnický obrat, který spočívá ve sdělení určitého významu tím, že vyřkneme opak (2009, s. 1).⁴ K tomuto tvrzení se přiklání i Hutcheon: „Od dob Cicera a Quintiliana nabralo slovo ‚ironie‘ mnohem více významů než jen ‚vyřknout jedno, ale mýnit druhé‘ (1992, s. 1).“⁵

Skorov říká, že ironie je termín, který odborníci užívají, aby vysvětlili či definovali celou škálu rozdílných jevů (2009, s. 1). V širším slova smyslu lze ironii označit za kontrast mezi tím, co je řečeno, a tím, co je očekáváno. Příkladem tohoto širšího pojetí ironie je například *Oxford English Dictionary*, který ironii popisuje jako situaci, která se vyvíjí jinak, než bychom očekávali.

Kitanovska-Kimovska a Neshkovska (2016, s. 111) uvádí, že pro ironii neexistuje žádná zcela výstižná definice a že sdělení můžeme označit za ironické, pokud splňuje určité podmínky (například obsahuje antifrázi, vyjádření nesouhlasu nebo předstírání nevědomosti) a pokud za určitých sociálně-kulturních podmínek může:

1. nést pragmatickou funkci (například kritiku nebo humor),
2. být vyjádřeno různými formami (například řečnickou otázkou nebo popichováním),
3. obsahovat signály ironie (verbální i neverbální),
4. vyvolat určitou reakci u člověka, k němuž bylo ironické sdělení směřováno.

Z toho vyplývá, že ironie je velice komplexní prvek, který není možné zcela jednoznačně definovat.

Na základě výše uvedené charakteristiky tato bakalářská práce vychází z předpokladu, že ironie je kontrast mezi tím, co je řečeno, a tím, co příjemce ví nebo očekává, přičemž toto očekávání může být založeno na lingvistickém i extralingvistickém kontextu a vycházet jak z konkrétní situace, tak ze všeobecných znalostí o světě.

1.2 Vymezení pojmů souvisejících s ironií

Správnému pochopení ironie napomůže vymezení pojmů, které s ironií souvisí nebo jsou s ní často zaměňovány. Booth jako prvky nejúžeji související s ironií uvádí metaforu, alegorii, bajku a slovní hříčku, jako další prvky stejně jako ironie založené na úmyslném klamání pak nadsázku, eufemismus a lež (1974, s. 21). Z kapitoly č. 1.1 této

⁴ One of the main vehicles of irony is antiphrasis – the turn of speech which consists in saying one thing to convey the opposite meaning.

⁵ From Cicero and Quintilian's day to our own, the word ‚irony‘ has come to mean far more than just ‚saying one thing and meaning another‘

práce vyplývá, že pojmem, který je často zaměňován za ironii, je antifrása. Další prvky často zaměňované za ironii jsou parodie, paradox, satira a sarkasmus.

Booth jako první prvek úzce související s ironií uvádí metaforu. Píše, že v případě metafory je stejně jako v případě ironie třeba rekonstruovat nevyřčený význam na základě náznaků a že v některých případech by se na ironii i metaforu dala uplatnit tatáž definice (1974, s. 22). Definici metafory uvádí *Akademický slovník cizích slov*, který metaforu popisuje jako přenášení významu na základě vnější podobnosti, založené na tvaru, barvě, umístění, rozsahu nebo funkci (Petráčková 1998, s. 491). Z této definice je možné vyvodit, že hlavním aspektem metafory je na rozdíl od ironie srovnání. Booth jako hlavní rozdíl mezi ironií a metaforou uvádí skutečnost, že metafora v sobě nenese ono negativní uvědomění (které Booth nazývá šok), když si uvědomíme, co je sdělením ve skutečnosti myšleno, a že pokud v sobě tento šok nese, je způsoben zmatením z toho, že doslovný význam řečeného je identita dvou subjektů, zatímco zamýšlený význam je pouze jejich podobnost. Oproti tomu u ironie je tento šok silnější a negativnější a je způsoben uvědoměním, že vyřčená skutečnost je absurdní či nemožná (Booth 1974, s. 23).

Dalšími prvky, které Booth v souvislosti s ironií analyzuje, jsou alegorie a bajka. Alegorie je „vyprávění, báseň či vyobrazení, které musí být správně interpretováno, aby byl odhalen skrytý význam, který je zpravidla morální či politický (OED).“⁶ Bajka je „krátký příběh, v němž jako postavy figurují zvířata a který zpravidla nese morální ponaučení (OED).“⁷ Skrytý význam, který nese alegorie i bajka, je tedy morálního charakteru. Booth se domnívá, že přestože alegorie, bajka i ironie vyžadují interpretaci skrytého významu, významy, které nese alegorie a bajka, je třeba přidávat a rozšiřovat, zatímco významy, které nese ironie, jsou vzájemně neslučitelné (1974, s. 24).

Jako další prvek související s ironií Booth jmenuje slovní hříčku. Oba tyto prvky, ironie i slovní hříčka, nesou více významů. Ironie nese význam doslovný a zamýšlený, přičemž tyto významy jsou v rozporu. Slovní hříčka je vtip, který využívá slova s více možnými významy nebo slova, která zní podobně, ale jejich významy jsou rozdílné (OED). Dle Bootha podobnost ironie a slovní hříčky spočívá v tom, že oba tyto prvky vyžadují rekonstrukci skrytého významu, slovní hříčka však oproti ironii často neobsahuje negaci a všechny významy, které nese, dávají dokonalý smysl (1974, s. 25). Oproti tomu významy ironie jsou v rozporu.

Nadsázka, neboli hyperbola, je prostředkem ironie. Nadsázkou rozumíme záměrné zveličování – v ironii je pak použita pro zdůraznění opaku. Příkladem je označení malého předmětu za „obrovský“ či hubené dívky za „fakt strašně tlustou“.

⁶ A story, poem, or picture that can be interpreted to reveal a hidden meaning, typically a moral or political one.

⁷ [Fable is] a short story, typically with animals as characters, conveying a moral.

Eufemismus je Abramsem (1999) popsán jako použití neurážlivého výrazu namísto výrazu, který je považován za nepříjemný (s. 83). Zatímco nejčastějším cílem ironie je škádlit, zesměšňovat či kritizovat, primárním cílem eufemismu je opak – záměrně zamýšlený význam zmírnit, aby mluvčí předešel nepříjemné či trapné situaci. Příkladem eufemismu je použití fráze „odešel navždy“ namísto „zemřel“. V některých případech lze eufemismus použít jako prostředek ironie, například ve větě: „On není tlustý. On je jen trošku prostorově výraznější.“

Lež je stejně jako ironie porušením Gricovy maximy kvality, která spočívá v předpokladu, že to, co řekneme, je pravdivé (Grice 1991, s. 46). Stejně jako u ironie tedy při lži záměrně dochází ke konfliktu mezi řečeným a míněným. Rozdíl je, že zatímco lež má zůstat neobjevena, účelem ironie je, aby příjemce tento konflikt rozpoznal.

Pojem antifráze je značně sporný, neboť ho někteří odborníci považují za synonymum ironie (viz kapitola 1.1). Tato práce se však stejně jako někteří odborníci (Hutcheon 1994, Skorov 2009) přiklání k názoru, že antifráze je pouze nástroj ironie. Antifráze znamená vyjádření míněného tím, že vyřkneme přesný opak. Příkladem antifráze je toto prohlášení: „Ty sis myslel, že bakalářku napíšeš za dva dny? Jak chytré!“

Parodie dle *Cambridge Dictionary* humorným a přehnaným způsobem někoho či něco napodobuje, například spisovatele, umělce nebo žánr. Jedním z prostředků parodie je stejně jako u ironie záměrné zveličování – nadsázka. Zatímco u ironie je zamýšlený význam s doslovným významem v rozporu, doslovný význam parodie je pouze přehnanou či humornou verzí významu zamýšleného.

Abrams paradox popisuje následovně: „Paradox je prohlášení, které na prvním pohled působí jako logicky protichůdné či absurdní, avšak nakonec vyjde najevo, že je možné ho interpretovat tak, že dává dokonalý smysl (1999, s. 201).“⁸ Podobnou definici uvádí i *Cambridge Dictionary*, podle kterého je paradox „situace či prohlášení, které je těžké či nemožné pochopit, neboť obsahuje protichůdné fakty či vlastnosti.“⁹ Prvním rozdílem mezi ironií a paradoxem je, že ironie je prohlášení, které nedává smysl na základě toho, co víme či očekáváme, zatímco paradox nedává smysl na základě logiky. Druhým rozdílem je, že ironie obsahuje kontrast mezi vyřčeným a očekávaným nebo míněným, zatímco paradox obsahuje kontrast mezi dvěma vyřčenými fakty či mezi výrokem a situací, kterou onen výrok komentuje. Příkladem paradoxu je lidově známá anekdota, kdy odsouzenec smí pronést pouze jedinou větu, na jejímž základě posléze bude odsouzen. Pokud pronesená věta bude pravdivá, bude odsouzenec oběšen. Pokud bude jeho prohlášení lež, setnou mu hlavu. Odsouzenec však pronese: „Setnete mi hlavu.“

⁸ A paradox is a statement which seems on its face to be logically contradictory or absurd, yet turns out to be interpretable in a way that makes good sense.

⁹ [Paradox is] a situation or statement that seems impossible or is difficult to understand because it contains two opposite facts or characteristics.

Odsouzenec je po prohlášení této věty propuštěn, neboť vyřkl paradox a jeho popravu není možné provést.

Dalším pojmem, který je třeba vymežit, je satira. Satira je literární útvar, který ironii k dosažení výsměchu často využívá. Za satirické považujeme dílo, jehož primární funkcí je výsměch (Abrams 1999, s. 275). Ironie je literární prostředek, který může plnit mnoho funkcí, přičemž výsměch je pouze jedna z nich. Mezi nejznámější satirické romány využívající ironii patří například *Gulliverovy cesty* autora Johnatana Swifta. Dalšími literárními útvary hojně využívajícími ironii jsou například fejeton nebo absurdní drama.

Označení sarkasmus je v běžné řeči často používáno jako synonymum pro ironii, toto použití je však možné označit za nesprávné. Sarkasmus je pouze druhem ironie, jedná se o ironii zlou a jízlivou. K tomuto tvrzení se přiklání i Abrams, který uvádí, že sarkasmus je hrubé použití ironie za účelem výsměchu (1999, s. 136). Jedná se o nejsilnější stupeň ironie. Muecke uvádí, že díky tónu a intonaci sarkastické promluvy je skutečný význam tak zřetelný, že je dokonce nemožné si ho nevšimnout (1982, s. 45-46). Sarkasmus tedy není synonymem pojmu ironie, ale jeho hyponymem (slovem podřadným).

1.3 Druhy ironie

Ironii je dle různých hledisek možné rozdělit na řadu druhů. Je třeba tyto druhy vymežit a určit, čím se vyznačují. Mezi nejzákladnější dělení, s nímž se můžeme setkat, patří rozdělení na ironii verbální a situační.

Ironii verbální Abrams popisuje jako prohlášení, jehož zamýšlený význam se výrazně liší od významu, který je mluvčím vyřčen (1999, s. 135). Jedná se o nejčastější druh ironie, a to jak v literárních textech, tak v běžné konverzaci. Neshkovska o verbální ironii píše: „Lidé ve svých každodenních konverzacích používají ironická prohlášení snad až příliš často, a to za účelem humoru, kritiky, zesměšnění, a někdy dokonce hrubého sarkasmu (2019, s. 1).“¹⁰ Rozšířenost verbální ironie v literárních textech komentuje Skorov, který ironii verbální označuje jako ironii rétorickou: „Protože médiem literatury je slovo, nejpodstatnějším druhem literární ironie je ironie rétorická (2009, s. 91).“¹¹ Ironie verbální je dle Skorova nejen nejrozšířenějším, ale i nejvýznamnějším druhem ironie,

¹⁰ People in their daily conversations resort to using ironic utterances quite too frequently for the purposes of invoking humor, criticism, ridicule and sometimes even harsh sarcasm.

¹¹ Since the medium of literature is the word, the most prominent type of literary irony is the rhetorical one.

neboť na ní závisí i ostatní druhy ironie – často slouží k tomu, aby v textu upozornila na jejich výskyt (2009, s. 91-92).

Ironie situační spočívá v nesouladu mezi tím, jak očekáváme, že se situace vyvine, a tím, jak se vyvine ve skutečnosti (Babii 2015, s. 9). Skorov uvádí, že při situační ironii dochází k rozporu mezi subjektivním vnímáním událostí s logicky očekávanou situací (2009, s. 93). Často uváděným příkladem situační ironie je případ, kdy dojde k okradení policisty či k vyhoření požární stanice.

Dělení ironie pouze na verbální a situační je však možné považovat za neúplné a pro odborníka nedostačující. Většina odborníků, kteří se ironií zabývají více do hloubky, přidává několik dalších kategorií či rozlišuje podkategorie (Knox 1972, Muecke 1982, Skorov 2009, Babii 2015).

Muecke upozorňuje na závažný nedostatek existujících klasifikací ironie – ironie je dělena dle zcela rozdílných faktorů (1969, s. 4). Stejný argument, proč jsou současné klasifikace ironie zcela nevyhovující, uvádí i Knox: „Některé zavedené termíny, jako ‚verbální ironie‘, ‚dramatická ironie‘ či ‚kosmická ironie‘, vymezují sledovanou oblast, zatímco jiné, jako třeba ‚tragická ironie‘, ‚satirická ironie‘ či ‚filozofická ironie‘, vymezují jeden aspekt (1972, s. 53).“¹² Jednou z obecně přijímaných klasifikací, proti které se můžeme vyhradit na základě těchto argumentů, je například klasifikace vytvořená Gibbsem (2000). Pro názornou ilustraci problematiky bude Gibbsova klasifikace stručně představena.

Gibbs ironii rozděluje na popichování, sarkasmus, řečnickou otázku, nadsázku a zlehčení.¹³ Popichování je druh ironie, při němž se mezi sebou mluví vzájemně škádlí a popichují. Sarkasmus je druh ironie, kdy mluví vyřkne pozitivní výrok, aby skryl negativní záměr. Řečnická otázka je ironická řečnická otázka implikující humorné tvrzení či kritiku. Dalším druhem ironie je nadsázka, kdy mluví za účelem dosažení ironického vyznění výroku záměrně přehání. Poslední druh ironie je dle Gibbse zlehčení, kdy mluví na rozdíl od nadsázky svůj výrok zlehčí.

Prozkoumáme-li tuto klasifikaci na základě Mueckeho a Knoxových námitek, dojdeme k závěru, že každý druh ironie je skutečně tvořen dle jiných hledisek. „Popichování“ je označeno podle funkce, kterou zde ironie nese, „sarkasmus“ je označen podle stupně ironie a kategorie „řečnická otázka“, „nadsázka“ a „zlehčení“ jsou označeny podle prostředku, jímž je ironie dosaženo. Na základě Mueckeho a Knoxovy připomínky je tedy možné tento příklad klasifikace označit za neadekvátní.

¹² Some traditional terms, such as ‚verbal irony,‘ ‚dramatic irony,‘ ‚cosmic irony,‘ isolate the field of observation; others, such as ‚tragic irony,‘ ‚satiric irony,‘ ‚philosophical irony,‘ isolate one aspect.

¹³ jocularly, sarcasm, rhetorical question, hyperbole, understatement

Na základě svých výhrad vůči již existujícím klasifikacím proto Muecke i Knox vytvořili přehled faktorů, které by klasifikace ironie měla brát v úvahu. Muecke uvádí následujících pět faktorů: sledovaná oblast, míra skrytí skutečného významu, vztah mezi mluvčím, diváky a obětí, filozoficko-emocionální aspekt a vztah mezi mluvčím a ironií (1996, s. 53).¹⁴ Knox tyto faktory lehce přeformulovává a vyřazuje faktor vztahu mezi mluvčím a ironií, neboť se dle jeho názoru mluvčí nikdy zcela nedistancuje od ironie, kterou použil (Babii 2015, s. 100).

Po nutnosti vytvoření adekvátní klasifikace volá i Babii (2015). Srovnává a komentuje faktory stanovené Mueckem a Knoxem a vytváří detailní přehled druhů ironie. Babii se stanovením faktorů zabývá z překladatelského hlediska, a proto z klasifikace vyřazuje filozoficko-emocionální faktory. Toto rozhodnutí odůvodňuje: „Při překladu je filozoficko-emocionální aspekt zbytečným faktorem. Rozhodně se nejedná o první aspekt, kterým se překladatel zabývá, když má co nejvěrněji přeložit ironické sdělení do cílového jazyka (Babii 2015, s. 101).“¹⁵ Babii dochází k závěru, že jelikož se překladatel zabývá primárně jazykem, je pro něj užitečnější vycházet z klasifikace navržené Mueckem, který se ve své práci oproti Knoxovi více soustředí na textové a stylistické metody, které byly autorem k dosažení ironie použity (Babii 2015, s. 101). Tato klasifikace je jednou z nejobsáhlejších klasifikací ironie, a přestože praktická část této práce vychází z klasifikace jiné, její uvedení a popis napomůže správnému pochopení všech aspektů, které je u ironie (i jejího překladu) třeba brát v úvahu. Zjednodušeně tato klasifikace vypadá následovně:¹⁶

1. Rozdělení podle sledované oblasti

1.1. Ironie verbální

1.1.1. Založená na slovech s více významy

1.1.2. Slova přichází do konfliktu s nějakým elementem světa / se všeobecnými vědomostmi

1.2. Ironie situační

1.2.1. Ironie dramatická

1.2.2. Ironie tragická

1.2.3. Ironie osudu

2. Rozdělení podle stupně konfliktu mezi zdáním a realitou

¹⁴ the field of observation, the degree to which the real meaning is concealed, the relationship between author, audience and victim, the philosophical-emotional aspect and the kind of relationship between the ironist and the irony

¹⁵ When it comes to translating, the philosophical-emotional aspect of irony is an unnecessary level, hardly the first thing on the translator's mind when it comes to rendering the ironic message as faithfully as possible into the target language.

¹⁶ Kompletní klasifikace je uvedena v příloze č. 1

2.1. Ironie otevřená

2.2. Ironie skrytá

2.3. Ironie stabilní

2.4. Ironie nestabilní

3. Rozdělení podle vztahu mezi mluvčím a ironií

4. Rozdělení podle zařazení do filozofického, literárního či intelektuálního směru

4.1. Ironie romantická

4.2. Ironie post-strukturalistická

4.3. Ironie postmoderní

Babii (2015) používá základní dělení na ironii verbální a situační, rozlišuje však i další podkategorie. Dramatická ironie je ironie, která se vyskytuje v dramatu a spočívá v tom, že divák ví něco, co postava/postavy neví. Tragická ironie spočívá v ironických událostech, které vedou k tragickým následkům, a ironie osudu je založena na předpokladu, že se osud či božstvo baví tím, že si s lidmi pohrává a manipuluje jimi tak, aby docházelo k ironickým situacím.

Podle stupně konfliktu mezi zdáním a realitou je možné rozlišovat mezi ironií otevřenou, skrytou, stabilní a nestabilní. Babii tyto kategorie sice uvádí, ale už se detailněji nezabývá jejich popisem. Proto budou tyto druhy ironie popsány tak, jak je vnímají jiní odborníci (Muecke 1969, Knox 1972, Booth 1974). Otevřená ironie je taková ironie, která je zřejmá a všechny zúčastněné strany (mluvčí ironie, příjemce ironie, autor, divák) jsou si vědomy ironičnosti textu či situace. Oproti tomu skrytá ironie je taková ironie, kde je autor stále o krok napřed před čtenářem, který si myslí, že je s autorem na stejné úrovni (Muecke 1969, s. 59). Knox se domnívá, že otevřenou a skrytou ironii není možné jednoznačně odlišit, protože jde o značně subjektivní faktor a co je pro jednoho zřejmé, toho si druhý nemusí všimnout (1972, s. 55). Ironií stabilní se rozsáhle zabývá Booth v publikaci *A Rhetoric of Irony*, kde píše: „Významy jsou skryté, ale jakmile je čtenář objeví, jsou pevné jako skála (1974, s. 235).“¹⁷ Naopak u nestabilní ironie pravý význam nemůže být pevně rekonstruován (Booth 1974, s. 240).

Další rozdělení klasifikace ironie se odvíjí od vztahu mezi mluvčím a ironií. Babii (2015) podle tohoto faktoru rozděluje ironii na poměrně vysoké množství podkategorií (viz příloha č. 1), jako příklad uveďme ironii sokratovskou a ironii echoickou. Ironie sokratovská spočívá v tom, že mluvčí předstírá nevědomost a záměrně klade své oběti takové otázky, které vedou k odhalení nesprávnosti názorů oběti (viz kapitola 1.1). Tento druh ironie kromě Babii (2015) popisují i jiní autoři, např. Skorov (2009), který ho

¹⁷ The meanings are hidden, but when they are discovered by the proper reader they are firm as a rock.

nazývá ironií behaviorální. Ironie echoická spočívá v opakování slov či situací, jako například opakování fráze „Tak to chodí.“ v díle *Jatka č. 5* autora Kurta Vonneguta.

Poslední rozdělení ironie se odvíjí od zařazení do filozofického, literárního či intelektuálního směru. Dle zařazení do směru ironii dělíme na romantickou, post-structuralistickou a postmoderní. Z důvodu Babiina (2015) nedostatečného popisu těchto druhů ironie budou k jejich objasnění opět použity i definice jiných autorů (Abrams 1999, Skorov 2009). Podle Abramse pojem romantická ironie představuje „dramatický nebo narativní text, v němž autor vytváří iluzi reality, jen aby ji mohl roztržít tím, že odkryje, že on, autor, je tvůrce a manipulátor postav i jejich činů. (1999, s. 137).“¹⁸ Skorov tento druh ironie pojmenovává ironie estetická a popisuje ho tak, že autor schválně naruší tok vyprávění a zdání reality tím, že čtenáře záměrně upozorní na to, že pouze čte knihu (2009, s. 95). Příkladem anglického díla psaného v duchu romantické ironie je *Don Juan* autora George Gordona Byrona. Babií uvádí, že post-structuralistická ironie je taková, která vyvrací to, co jsme považovali za stálé a pevně dané (2015, s. 112).

Právě z důvodu komplexnosti a složitosti klasifikace ironie je v některých případech nutné klasifikaci zjednodušovat a zestručňovat. Kitanovska-Kimovska a Neshkovska (2016) při analýze překladu ironie v divadelní hře *The Importance of Being Earnest* používají rozdělení ironie na čtyři druhy – na ironii sokratovskou, situační, dramatickou a verbální. Jelikož tato bakalářská práce ze studie těchto autorek vychází, bude i praktická část této práce vycházet z rozdělení ironie na tyto čtyři druhy.

¹⁸ [Irony is] dramatic or narrative writing in which the author builds up the illusion of representing reality, only to shatter it by revealing that the author, as artist, is the creator and arbitrary manipulator of the characters and their actions.

2. Problematika ironie v překladu

2.1 Faktory představující riziko při překladu ironie

Jak tvrdí Mateo, většina studií o překladu ironie se zabývá tím, jestli a proč je překlad ironie složitý, či naopak jednoduchý (1995, s. 174). Babii (2015) zkoumá a popisuje faktory, které je při překladu ironie potřeba brát v úvahu (viz kapitola 1.3). Domnívá se, že složitost překladu ironie spočívá především v tom, že je potřeba brát ohledy na celou řadu vnějších i vnitřních faktorů, které mohou při překladu představovat riziko. Jako vnitřní faktory Babii uvádí subjektivní volby překladatele, založené na jeho vnímání ironie, které se odvíjí od jeho znalosti signálů ironie (viz kapitola č. 2.2) a od jeho schopnosti rekonstruovat v cílovém jazyce autorův ironický záměr (2015, s. 98). S tím, že vnímání ironie je subjektivní, souhlasí i Hutcheon, která píše, že ironii je možné vnímat pozitivně i negativně, a to dle našeho vkusu či například názoru na politiku (1992, s. 221). Jelikož se jedná o faktory čistě subjektivní, není možné je zcela jasně a jednoznačně popsat. Vnější faktory představující riziko při překladu ironie jsou podle Babii druh ironie, literární žánr a kulturní faktory (2015, s. 221). Tyto tři vnější faktory jsou detailněji popsány v následujících podkapitolách.

2.1.1 Druh ironie

Jak stojí v kapitole č. 1.3, tato práce vychází ze čtyř základních druhů ironie, jimiž je ironie sokratovská, verbální, situační a dramatická.

Verbální ironie je založená na slovech, a jelikož hlavní oblastí, kterou se zabývá překlad, je jazyk, je pro překladatele tento druh ironie nejrelevantnější. K tomuto názoru se přiklání i Babii: „Verbální ironie je druh ironie, který při překladu pravděpodobně způsobuje nejvíce problémů, protože ironie je založená na jazyce a používání slov (2015, s. 5).“¹⁹ Druhým faktem, proč je verbální ironie vysoce relevantní pro překlad, je fakt, že se jedná o nejrozšířenější druh ironie v běžné konverzaci i v literatuře, překladatel se mu tedy pravděpodobně nevyhne. Ironii verbální Babii (2015) dále rozděluje na ironii, která je založená na slovech s více významy, a na ironii, kde slova přichází do konfliktu s nějakým elementem světa nebo se všeobecnými vědomostmi. Při překladu verbální ironie je nutné brát v úvahu signály verbální ironie, jimiž jsou signály morfo-syntaktické,

¹⁹ Verbal irony is perhaps the type of irony that causes most difficulties in translation due to the fact that irony is based on language and word use.

lexikální, typografické, stylistické a kotext. Signálům ironie se blíže věnuje kapitola č. 2.2.

Jak se domnívá Skorov (2009), ironie dramatická ani ironie situační nevychází primárně z jazyka, a proto pro překladatele představují menší riziko než ironie verbální. Skorov uvádí: „Situační ironie pro překladatele zřídka kdy představuje problém, protože spočívá spíše v zápletce než v jazyce (2009, s. 94).“²⁰ Zároveň však upozorňuje, že situační ironii mohou signalizovat nenápadné stylistické obraty, které překladatel nesmí přehlédnout (ibid.).

Zvláštní pozornost je třeba věnovat ironii sokratovské, jelikož ta spočívá ve specificky kladených otázkách, které je třeba položit tak, aby divák/čtenář ironičnost pochopil, ale oběti zůstala skryta a mluvčí mohl předstírat nevědomost. K tomuto druhu ironie musí překladatel přistupovat obzvláště obezřetně.

2.1.2 Literární žánr

Překladatel by měl být obeznámen s jednotlivými literárními žánry a možnostmi výskytu ironie v nich. Tím se zvyšuje šance, že ironii správně interpretuje a že následně bude schopen při překladu do cílového jazyka zvolit adekvátní formu ironie. Jelikož se tato bakalářská práce zabývá překladem ironie ve hře *An Ideal Husband*, zaměří se tato kapitola na výskyt ironie v dramatu v porovnání s ostatními literárními žánry.

Mateo se domnívá, že ironie je v dramatu složitější a výraznější než v jakémkoli jiném druhu textu, a to proto, že postavy mohou ironicky mluvit jedna o druhé, ironicky mluvit mezi sebou nebo mluvit o situaci, přičemž ona situace může být úplně jiná, než jak se postavám jeví (1995, s. 173). Muecke (1982) srovnává ironii v dramatu s ironií v románu a taktéž dochází k závěru, že zde jistý rozdíl skutečně existuje. Popisuje, že román dovoluje čtenáři postupovat jeho vlastním tempem, během čtení si udělat přestávku, nad ironií se zamyslet nebo se k určitým pasážím vrátit, čtenář má tedy pro pochopení ironie více prostoru – díky tomu může být ironie v románu komplexnější a propracovanější než v dramatu, kde existuje potřeba, aby byla ironie srozumitelná a okamžitě pochopitelná (1982, s. 92-93). Toto tvrzení je možné uplatnit nejen na román, ale i na prózu obecně.

Pro drama je typická především ironie dramatická, která spočívá v určité „hře“ mezi autorem, divákem a postavami. Jak vysvětluje Abrams, autor i divák ví něco, co postava neví, kvůli čemuž se postava chová vzhledem k situaci extrémně neadekvátně

²⁰ Situational irony seldom represents a difficulty for the translator, for it is embedded in the plot rather than in the language.

nebo má jistá očekávání ohledně toho, jak se situace bude vyvíjet, ačkoliv divák ví, že se bude vyvíjet zcela jinak (1999, s. 137). Zjednodušeně se dá říci, že dramatická ironie se objevuje ve chvíli, kdy divák ví něco, co postava neví, například když v divadelní hře *Revizor* autora Nikolaje Vasiljeviče Gogola zkažení a zkorumpovaní měšťtí činitelé opečovávají domnělého revizora, který přijel, aby zkontroloval chod jejich města, dělají vše pro to, aby se mu zalíbili, a snaží se ho podplácet, zatímco divák ví, že se jedná pouze o omyl a že tento muž není revizor, nýbrž zchudlý a bezvýznamný úředník, který jen využívá situace.

Dle konkrétního druhu dramatu je při překladu třeba brát v úvahu funkci, kterou zde ironie nese, aby tato funkce zůstala zachována. V tragédii bude převládajícím druhem ironie pravděpodobně ironie tragická (například v tragédii *Romeo a Julie* autora Williama Shakespeara, kde kvůli neočekávanému zvratu událostí dojde k tragédii), zatímco v komedii bude hlavní funkcí ironie humor (například v Shakespearově komedii *Zkrocení zlé ženy*, kde verbální i situační ironie slouží k dosažení humoru).

Dramatickým útvar, který ironii využívá v nejvyšší míře, je absurdní drama, které staví do popředí nesmyslnost a absurditu lidské existence. Jak napovídá samotný název útvaru, absurdní drama je plné absurdity, ironie a paradoxů. Ironie zde spočívá v tom, že situace i řeč postav je v naprostém rozporu s očekáváním diváka i se všeobecnými představami o světě. Abrams jako nejvýznamnějšího a nejvlivnějšího autora absurdního dramatu jmenuje Samuela Becketta (1999, s. 1). Beckettova hra *Čekání na Godota* je typickým příkladem anglicky psaného absurdního dramatu, za české absurdní drama uveďme hru *Audience*, kterou napsal Václav Havel. V obou těchto příkladech je významným prvkem echoická ironie, která spočívá v opakování určitého prvku. Ironie tak vzniká například opakováním věty „Nebud' smutnej.“ ve hře *Audience* či opakováním stále stejných situací ve hře *Čekání na Godota*.

2.1.3 Kulturní faktory

Protože je ironie kulturně specifický prvek (prvek, jehož vnímání je podmíněné danou kulturou), je při jejím překladu třeba brát v úvahu kulturní faktory. Babii uvádí, že předtím, než překladatel začne překládat dílo, je nutné, aby detailně prozkoumal sociokulturní a ideologický kontext, v němž toto dílo vzniklo (2015, s. 116). Pro překlad ironie podmíněné kulturou se dají uplatnit dvě strategie navržené Venutim (1995), který uvádí dva způsoby, jak k překladu přistupovat: domestikaci a exotizaci. Uplatnění domestikační strategie při překladu ironie vypadá tak, že se překladatel snaží ironii co nejvíce přiblížit a přizpůsobit cílovému čtenáři – například nahradí anglickou osobnost,

kteřá je terčem ironie, osobností českou (napřříklad ironická věta „Trump again showed his love for foreigners, especially Mexicans.“ bude dle zásad této strategie přeložena „Okamura opět prokázal svou lásku k cizincům, především k muslimům.“) Exotizace je naopak orientovaná na výchozí text a snaží se ho v co nejvyšší míře zachovat, a to i na úkor toho, že některé ironické prvky cílovému čtenáři uniknou.

Exotizaci upřednostňuje Booth (1974), který zastává názor, že překlad ironie by měl být orientovaný na zdrojový text. S tímto přístupem nesouhlasí Hutcheon (2005), která doporučuje překlad ironie orientovat na text cílový.

2.2 Signály ironie

Správné interpretaci ironie napomáhají určité prostředky, které ironii signalizují, neboli indikátory ironie, přičemž tyto prostředky se mohou v obou jazycích (výchozím i cílovém) lišit. Obecně platí, že v anglické kultuře je ironie silně zakořeněná, pravděpodobně díky tomu, že angličtí spisovatelé ironii často používali k dosažení kritiky společnosti (například John Milton, Jonathan Swift či Oscar Wilde). Proto angličtině k vyjádření ironie stačí slabší indikátory než češtině. Indikátorů v češtině bude větší množství a budou výraznější. Studie *Multimodal Markers of Irony and Sarcasm* uvádí, že indikátory ironie je možné rozdělit na fonetické, výrazové, morfologické, syntaktické, lexikální a typografické (Attardo a kol. 2003, s. 244). Neshkovska (2015) přidává kategorii indikátorů stylistických a Trost (1997) mezi indikátory ironie řadí i kontext a kotext.

Mezi fonetické indikátory ironie patří takové prostředky, které z jazykového projevu rozpoznáme sluchem. Řadí se mezi ně například specifický tón hlasu či důraz na určité části sdělení. Tyto prostředky jsou využívány v mluveném projevu, při literárním překladu tedy budou relevantní především pro překlad dramatu (viz kapitola 3.1). V textu je možné značit je kurzivou. Příkladem je pronese ní věty „Ne, to se nestalo.“ Pokud ji mluvčí pronese obvyklým tónem a bez zvláštního důrazu, bude pochopena jako prosté konstatování. Pokud však mluvčí pronese sdělení specifickým tónem, například tak, že slovo *ne* prodlouží nebo pronese vyšším tónem, bude sdělení interpretováno jako ironické. Tónem hlasu užívaným v ironii se zabývají Fox a Bryant ve své studii *Is there an Ironic Tone of Voice?* (2005), ve které dochází k závěru, že neexistuje žádný konkrétní tón hlasu spojovaný s ironií a že posluchači k rozeznání ironie kombinují více indikátorů. Podobný názor vyjadřuje i Attardo a kol., který uvádí, že existují různé studie, které potvrzují užití rozdílných intonací za účelem dosažení ironie, a to například plochou intonací, nebo naopak zvednutím hlasu (2003, s. 244). Můžeme tedy vyvodit, že určité

fonetické prostředky signalizující ironii existují, avšak není možné je přesně popsat a definovat. Práce s intonací a důrazem může být při překladu problematická, avšak jak vyplývá z výše zmíněných faktů, není možné určit obecná pravidla, jak při překladu postupovat – ke každému případu je třeba přistupovat individuálně. Například ve větě „But I did *not* do it!“ je kladen důraz na slovo, které se v českém překladu („Ale já to neudělal!“) vyskytuje pouze jako předpona, nemůže tedy nést stejný důraz jako v originále. V tomto případě je třeba, aby překladatel důrazu dosáhl jiným prostředkem, například přidáním slova „fakt“ („Ale já to *fakt* neudělal!“) nebo zvolením věty využívající funkční větnou perspektivu („To jsem ale nebyl já!“).

Výrazové prostředky jsou prostředky, které jsou vyjádřeny výrazy tváře. Patří mezi ně například zvednutí obočí, protočení očí nebo mrknutí (Attardo a kol. 2003, s. 245-246). Proti tomuto názoru se vymezuje Nekula, který tvrdí, že výrazovým prostředkům nelze přisoudit primárně status prostředků signalizujících ironii, protože například zdvižené obočí může signalizovat nejen ironii, ale i údiv, pochyby či zaujetí (1991, s. 10). Překladačský problém by s výrazovými prostředky nastal při překládání mezi dvěma jazyky z výrazně odlišných kulturních prostředí (například mezi češtinou a jazykem některého afrického národa, kde mají u nás běžně používané výrazy zcela jiný význam), avšak mezi češtinou a angličtinou je použití výrazových prostředků velmi podobné.

Indikátory morfologické a syntaktické je možné spojit do jedné kategorie, jako to dělá dvojice Ghosh a Muresan (2018). Ghosh a Muresan jako morfo-syntaktické indikátory ironie uvádí zvolání, tázací dovětky a citoslovce.

Indikátory typografickými rozumíme kapitalizaci, použití uvozovek, emotikony a v případě sociální sítě Twitter i hashtagy (Gosh, Muresan 2018). V české kultuře je použití těchto prvků velmi podobné jejich použití v anglofonních kulturách.

Další kategorií indikátorů ironie jsou indikátory lexikální. Neshkovska na základě analýzy korpusu nahrávek anglických a makedonských konverzací uvádí, že mluvčí k vyjádření ironie používají následující lexikální prostředky: podstatná a přídavná jména, slovesa, příslovce, fráze, zvolání, idiomy, neologismy, slova archaická, kolokvialismy a výpůjčky z cizích jazyků (2017, s. 4). Rozdílnost užití lexikálních prostředků v češtině a angličtině ilustruje slovo *like*, které Neshkovska uvádí jako typický lexikální indikátor ironie v angličtině (2017, s. 1). Například větu „Like I'm interested.“ je možné přeložit doslovně za použití českého překladu slova *like* („Jako by mě to zajímalo.“), vhodnější a uzádnější variantou je však přeložit větu volněji za použití jiného lexikálního prostředku namísto slova *like* („Jo, to mě teda fakt zajímá.“).

Stylistickými indikátory ironie se zabývá Neshkovka ve své studii *Stylistic Signals of Verbal Irony* (2015), kde uvádí, že mezi stylistické prostředky používané

k dosažení ironie patří metafora, přirovnání, nadsázka, zlehčení, synekdocha a personifikace (s. 3). Na základě své analýzy uvádí, že metafora je nejčastější stylistický signál v angličtině, a to ve formální i neformální řeči (ibid.). Gosh a Muresan (2018) obrazná pojmenování považují za jeden ze tří druhů indikátorů ironie (těmi jsou podle nich indikátory morfosyntaktické, indikátory typografické a obrazná pojmenování) a zahrnují do nich metaforu, nadsázku a řečnickou otázku.

Trost (1997) mezi indikátory ironie řadí i kontext a kotext. Uvádí následující příklad: „Jednoznačně ironická je věta *Řečník budil velkou pozornost*, pokud bezprostředně po ní následuje *Polovina posluchačů usnula* (Trost 1997, s. 81).“ V tomto případě první věta nebude žádným způsobem signalizovat ironii – ta bude pochopena až na základě pronesení věty druhé, tedy na základě jazykového kontextu. „Klíčem k rozpoznání ironie nebo ironickým signálem je tedy významový rozpor sousedních vět (ibid.). V rámci literatury můžeme význam celého kontextu díla pro ironii ilustrovat na českém díle *Rozmarné léto* autora Vladislava Vančury, kde autor staví do kontrastu děj knihy, který se odehrává na maloměstě, a řeč postav i vypravěče, která obsahuje například přechodníky či archaismy. Trost uvádí, že jazyk použitý v tomto díle je hyperkorektní, čímž vzniká kontrast mezi jazykem a banálním námětem, a proto vyniká ironičnost díla (1997, s. 83). Bez kontextu by však jazyk sám o sobě ironický nebyl.

2.3 Metody pro překlad ironie

Při překladu ironie volíme mezi domestikací a exotizací (viz kapitola č. 2.1.3) a následně mezi konkrétními překladatelskými metodami. O sestavení seznamu možných metod pro překlad ironie se pokouší například Barbe (1995) nebo Mateo (1995).

Barbe (1995, s. 166-167) k překladu ironie přistupuje podobně jako k překladu metafory. Vychází z metod pro překlad metafory, ty upravuje a pro překlad ironie stanovuje následující metody:²¹

1. Reprodukovat totožnou ironii.
2. Nahradit obraz z výchozího jazyka vhodným obrazem z jazyka cílového.
3. Přidat indikátor ironie.
4. Přidat popis.
5. Zachovat charakteristický styl výchozího textu.

²¹ Originál v příloze č. 2

Barbe zcela vylučuje možnost ironii vynechat. Píše: „Vynechání ironie nikdy není možností. Ironie se musí vyskytnout i v cílovém jazyce, jinak bude sdělení zkresleno (Barbe 1995, s. 167).“²²

Mateo metody rozvádí více do detailu. V publikaci *The Translation of Irony* (Mateo 1995, s. 175-177) uvádí třináct metod, které mohou být použity pro překlad ironie. Metody jsou následující:²³

1. Ironie výchozího textu se stává ironií cílového textu za použití doslovného překladu.
2. Ironie výchozího textu se stává ironií cílového textu za použití ekvivalentního překladu.
3. Ironie výchozího textu se stává ironií cílového textu pomocí prostředků s rozdílným efektem (včetně nahrazení paralingvistických prvků jinými signály ironie).
4. Ironie výchozího textu je v cílovém textu zesílena pomocí určitého slova/výrazu.
5. Ironie výchozího textu vyjádřená narážkou se v cílovém textu stává omezenější a explicitnější.
6. Z ironie výchozího textu se v cílovém textu stává sarkasmus.
7. Skrytý význam ironie výchozího textu se v cílovém textu stává zřejmý. V cílovém textu se nevyskytuje žádná ironie.
8. Ironie výchozího textu, která má více významů, má v cílovém textu pouze jeden význam, takže cílový text není víceznačný.
9. Ironie výchozího textu je v cílovém textu nahrazena synonymem, které nese dva významy.
10. Ironie výchozího textu je v cílovém textu vysvětlena poznámkou pod čarou.
11. Ironie výchozího textu je přeložena doslovně a cílový text není ironický.
12. Ironie výchozího textu je v cílovém textu zcela vynechána.
13. V cílovém textu se vyskytuje ironie, která se ve výchozím textu nevyskytovala.

Mateo při sestavování těchto metod vychází z korpusu komediálních divadelních her. Tuto klasifikaci metod využívá ve své studii Kitanovska-Kimovska a Neshkovska (2016), jejichž metodologii používá i tato bakalářská práce (viz kapitola 4.1). Proto i tato práce při analýze vychází z klasifikace metod pro překlad ironie stanovených Mateo (1995), přestože se tato klasifikace potýká s několika nedostatky. Největším nedostatkem

²² The omission of irony can never be an option. Irony has to resonate also in the TL, otherwise the “message” is misrepresented.

²³ Originál v příloze č. 3

je fakt, že Mateo metody nepopisuje – pouze uvádí příklady. Potenciálním důsledkem může být rozdílná interpretace metod různými autory a následné rozdíly ve výsledcích analýz využívajících tyto metody. Problémem, který kvůli faktu, že metody nejsou popsány, vyvstává, je například nejasnost metod 1 a 2. Je potřeba blíže definovat, co je v tomto případě myšleno doslovným a ekvivalentním překladem. Tato práce se řídí studií autorů Vinay a Darbelnet (v anglickém překladu 1995)²⁴, kteří za doslovný překlad označují překlad metodou „slovo za slovo“ – překlad, který na všech jazykových rovinách kopíruje originál, avšak pouze do té míry, aby nedošlo k narušení významu, gramatiky ani idiomatičnosti (s. 33). Termínem ekvivalentní překlad je v této práci označován překlad, který nese význam i funkci VT, nekopíruje však jeho stylistické prostředky (Vinay, Darbelnet 1995, s. 38).

²⁴ Přeloženo z francouzského originálu *Stylistique comparée du français et de l'anglais* (1958)

3. Ironie v divadelní hře *An Ideal Husband*

3.1 Překlad dramatu

Je nutné znát pravidla pro překlad dramatu, jelikož i překlad ironie v divadelní hře podléhá těmto pravidlům.

Nejzásadnějším aspektem, jímž se text dramatu odlišuje od textu prozaického, je to, že zatímco próza je ve většině případů určena pro čtení, drama slouží primárně pro přednes a poslech. Stejně jako audiovizuální překlad tedy překlad dramatu podléhá nejen požadavkům jazyka psaného, ale i jazyka mluveného. Jedním z nejzákladnějších požadavků při překladu dramatu je proto požadavek mluvnosti, a to na několika jazykových rovinách. Tento požadavek upřesňuje například Levý ve své publikaci *Umění překladu*: „Na nejelementárnější, zvukové rovině z toho plyne nevhodnost hláskových spojení těžce vyslovitelných a snadno přeslechnutelných (1998, s. 161).“ V témže díle Levý upozorňuje i na rovinu lexikální – z důvodu možného přeslechnutí, které může hrozit kvůli zhoršené akustice divadla či kvůli neklidu diváků, je třeba dbát na to, aby byla volena slova, která divák v daném kontextu pravděpodobně očekává, a aby nedošlo k záměně podobně znějících výrazů, jako například „cípal“ a „chcípal“ (1998, s. 162). Na syntaktické úrovni to pak znamená, že spíše než složitým a rozvinutým souvětím divák porozumí kratším větám a souvětím souřadným (ibid.). Cílem tedy je, aby text zněl přirozeně, byl jednoznačný a snadno vyslovitelný. Z těchto důvodů je při překladu dramatu upřednostňována čeština hovorová před češtinou spisovnou. Na problém s využitím hovorové češtiny v překladu upozorňuje Pošta (2012), který se věnuje audiovizuálnímu překladu – ten má však s překladem dramatu řadu společného. Pošta (2012) upozorňuje na výrazný nedostatek: „Právě mluvené češtině se dostává větší pozornosti až v posledních letech. Většina z nás jí mluví, ale ve školách se o ní neučíme a zabývá se jí zatím jen hrstka publikací (Pošta 2012, str. 36).“ Míra hovorovosti a volba konkrétních hovorových prostředků tedy záleží na překladatelově subjektivní volbě.

Levý (1998) také zkoumá stylizaci divadelní řeči. Funkční vrstvy jazyka jsou posouvány, takže postavy z různých společenských vrstev mluví jazykem o stupeň vyšším, než by tomu bylo ve skutečnosti (Levý, 1998, s. 165-166). Vzdělané postavy tedy nebudou mluvit svým reálným jazykem, ale jazykem přehnaně spisovným, a naopak nižší vrstvy nebudou používat slang nebo vulgární jazyk, ale jazyk hovorový nebo obecný. Tento jev je možné pozorovat například v divadelních hrách Oscara Wilda, kdy členové nejvyšší společenské vrstvy mluví přehnaně spisovným a „škrobeným“ jazykem.

Dalšími aspekty, v nichž se divadelní text odlišuje od epiky, je vyšší možnost odkazování na extralingvistickou skutečnost a složitější rovina významu. Podle Levého postava v divadelní hře může odkazovat na předměty na jevišti či dramatickou situaci, replika může mít pro několik vnímatelů různý význam a nemusí být pouze slovním pojmenováním, nýbrž i slovním jednáním (1998, s. 173-174). Odkazování k předmětům nacházejícím se na jevišti může být pro překladatele problematickou oblastí, protože překladatel vidí pouze kontext jazykový a nemusí si být vědom, na co je odkazováno. Levý uvádí, že někdy existuje tendence překladatelů věci raději plně pojmenovávat (1998, s. 174). To je pravděpodobně důsledkem zmiňovaného problému. Co se týče významů repliky pro jednotlivé vnímatele, existují dvě hlavní skupiny vnímatelů – ostatní postavy a diváci. Vzájemný vztah repliky, postav hry a diváka pak dává vzniknout řadě rozdílných situací a prostředků. Příklady těchto prostředků uvádí Levý: „Na tom, že replika je současně vyslechnuta a případně různě pochopena několika vnímатели, staví celá řada i divadelních prostředků, jako dramatická ironie, zveřejnění skrytých záměrů, dialogy v převlecích a podobně (1998, s. 176).“ V některých případech jazyk CT nedovoluje víceznačnost repliky zachovat.

Slova, která postava pronáší, se stávají mocným nástrojem této postavy. Levý vysvětluje, že slovní jednání postav spočívá ve snaze postavy, aby pomocí replik dosáhla svých cílů – a to zaprvé sémantickým obsahem repliky, a zadruhé způsobem, jakým je replika pronesena (1998, s. 180). Způsob pronesení repliky je však záležitost především fonetická, herec může volit mezi různými druhy intonace, tempa, rytmu či výšky hlasu. Levý komentuje, jakým způsobem je možné způsob přednesu naznačit textem samotným: „[Autor] musí herci navodit způsob přednesu, ať už replikou samou, nebo vnějšími prostředky, tj. režijními poznámkami (ibid.).“ Avšak často se jedná o velmi jemné nuance, slovní jednání postav je tedy jednou z nejproblematictějších oblastí překladu dramatu.

Překlad ironie v divadelní hře *An Ideal Husband* tedy bude podléhat výše uvedeným pravidlům pro překlad dramatického textu.

3.2 Zasazení díla do kontextu

V této kapitole je stručně představen autor Oscar Wilde, jeho díla a doba, v níž tato díla vznikala. Nejedná se o kapitolu příliš obsáhlou, protože jejím cílem není dané téma podrobně popsat, ale pouze přiblížit kontext vzniku divadelní hry *An Ideal Husband*, a to především ve vztahu k ironii.

Oscar Wilde (1854-1900) je osobnost velmi často spojovaná s ironií. Už během studia vysoké školy vyčníval svým výstředním stylem oblékání i excentrickým chováním, jímž dával najevo své opovržení společností. Své postoje promítal do děl, v nichž kombinoval dva zdánlivě neslučitelné názory: že jediným smyslem života je krása a zároveň že je třeba dbát morálky. V těchto postojích ho pravděpodobně ovlivnili dva umělci – Walter Pater, pro kterého byla nejdůležitějším aspektem krása, a John Ruskin, který v umění kladl důraz na morální dimenzi. Když se po dokončení studií přestěhoval do Londýna, brzy proslul svou duchaplností a byl součástí vyšších společenských vrstev, také je mu připisována řada bonmotů a aforismů. Díky svému úspěchu se dostal k cestování po Americe, ta však pouze prohloubila jeho pohrdání společností.

Roku 1887 autor publikoval povídku *The Canterville Ghost*, která odstartovala jeho spisovatelskou kariéru. Povídka je příběhem o nebohém duchovi, který se marně snaží vystrašit rodinu Otisových, jež je v povídce vyobrazena zcela absurdně a ironicky. Další próza Oscara Wilda se však nese spíše ve vážnějším duchu (například soubor *The Happy Prince and Other Tales* (1888) nebo román *The Picture of Dorian Gray* (1891)) a autorův sklon k ironii se promítá spíše v jeho divadelních hrách. Jako příklad Wildových her známých svou ironičností uvedme například *Lady Windermere's Fan* (1892), *A Woman of No Importance* (1893), *The Importance of Being Earnest* (1895) nebo *An Ideal Husband* (1895) – tímto dílem se podrobně zabývá následující kapitola.

Za zmínku stojí především dílo *The Importance of Being Earnest*, které je Wildovou nejslavnější konverzační komedií. Daniela Cvachová se o něm ve své diplomové práci vyjadřuje takto: „Je to barevná fontána bonmotů, slovních hříček a paradoxů (2011, s. 9).“ Hra vypráví o dvou londýnských přátelích z vyšších společenských vrstev – o Jacku a Algernonovi, kteří mají zdánlivě překroucené veškeré životní hodnoty a všemi opovrhují. Shodou okolností oba odjedou na venkov a předstírají, že se jmenují Filip, aby získali dívku, kterou si chtějí vzít. Díky absurdní zápletce je hra plná verbální i situační ironie a ne nadarmo nese podtitul *A Trivial Comedy for Serious People*.²⁵

Všechna zmíněná díla mají významný společný prvek – kritiku pokrytecké společnosti, sdělovanou prostřednictvím humoru a ironie. Předmětem kritiky se v autorových dílech stává společnost viktoriánské Anglie. Je to společnost význačná extrémně upjatou morálkou, která zdůrazňuje nezbytnost striktně morálního a bezúhonného života a odsuzuje veškeré odlišnosti od společenské normy, včetně homosexuality. Toto lpění na mravech je však pouze zdánlivé – ve skutečnosti je to doba, kdy vzkvétá zločin a prostituce. Oscar Wilde takovou společnost odsuzoval,

²⁵ V českém překladu *Lehkovážná komedie pro vážné lidi*, přeložil J. Z. Novák

pravděpodobně částečně z důvodu, že sám byl homosexuál. Mnoho jeho činů a děl je snahou tuto společnost provokovat a pobuřovat. Viktoriánskou éru prostřednictvím svých děl charakterizuje jako dobu, kdy zcela nemorální lidé kážou o morálce a kdy se londýnská smetánka schází na prostoduchých večírcích, aby probrala nejnovější klepy a módu.

3.3 Děj a ironie díla *An Ideal Husband*

An Ideal Husband je divadelní hra Oscara Wilda vydaná v roce 1895. Do češtiny ji přeložil Jiří Zdeněk Novák (1912-2001). Hra se skládá ze čtyř dějství a stejně jako řada dalších autorových děl kritizuje pokryteckou společnost viktoriánské Anglie. Jedním z nejvýznamnějších prvků díla je ironie (některé příklady ironie z této hry uvádí například Babii 2015).

Hra začíná na večírku pořádaném u Gertrudy a Roberta Chilternových. Večírku se účastní významní členové společenské smetánky, jejichž výroky jsou většinou přesným opakem toho, co divák očekává a co považuje za všeobecnou pravdu. Opovrhují vzděláním, považují za špatné působit nezkaženě a inteligentně, muže hovořícího o své manželce pokládají za nudného a banálního a vážným životním cílem pro ně je „ulovit“ muže. Nejlehkovážněji působí lord Goring, čtyřiatřicetiletý mládenec a rodinný přítel Chilternových. Ničeho si neváží, vede zahálčivý život a jeho vlastní otec, lord Caversham, ho nazývá darmošlapem a v průběhu celé hry opakuje: „Nemáš kouska srdce, synu, kouska srdce nemáš.“²⁶ Lord Goring se dvoří Mabel Chilternové, mladší sestře Gertrudy, která ho právě pro jeho zahálčivý život obdivuje. Během večírku lord Goring najde náramek, který kdysi někomu daroval, svůj nález zatají a náramek si nechá.

Robert Chiltern je považován za ukázkově vzorného a bezúhonného muže, lidé ho pokládají za jediného nezkaženého politika a všichni jsou přesvědčeni, že Gertruda Chilternová má ideálního manžela. Na večírek však přijíždí paní Cheveleyová, která se Roberta snaží přesvědčit, aby podpořil projekt argentinského průplavu, do kterého investovala peníze. Robert tuto žádost odmítá, protože si je vědom toho, že se jedná o projekt podvodný a nečistý. Vyjde však najevo, že Robert, všemi považovaný za bezúhonného, svou kariéru započal podvodem a vydělal na tom, že prodal státní tajemství. A důkaz o tomto podvodu v podobě Robertova dopisu u sebe má právě paní Cheveleyová. Vyhrožuje Robertovi, že pokud argentinský průplav nepodpoří, tento kompromitující dopis zveřejní. Robert je donucen slíbit, že se za projekt postaví. Tato

²⁶ Přeložil J. Z. Novák

situace umožňuje vznik řady pasáží obsahujících dramatickou ironii, neboť ostatní postavy stále Roberta vychvalují a jeho poctivost dávají za vzor ostatním – včetně jeho ženy, která prohlašuje, že právě Robertova bezúhonnost je důvod, proč ho miluje, a že kdyby tato bezúhonnost byla narušena, musely by se jejich cesty rozdělit.

Robert se se svou překérní situací svěří lordu Goringovi, který, přestože se dosud jevil jako nejzkaženější a nejlehkovážnější postava celé hry, projeví důvtip a věrnost svému příteli. Spolu s Robertem se snaží přijít na to, jak situaci vyřešit a zda se s ní svěřit Gertrudě – to však Robert zásadně odmítá. Gertruda se však pravdu brzy dozví a s Robertem se pohádá. Následně napíše lordu Goringovi, jakožto Robertovu nejlepšímu příteli, pozdě večer dopis, že ho potřebuje, že jemu jedinému věří a že za ním musí přijít. Lord Goring okamžitě odhadne, co se stalo, a řekne svému sluhovi Phippsovi, aby dámu uvedl do salónku, až dorazí. Situační a dramatická ironie se začíná vyvíjet, když místo paní Chilternové dorazí paní Cheveleyová a Phipps do salónku uvede ji. Lord Goring si této záměny není vědom, takže když za ním ve stejnou chvíli nečekaně přijde Robert, rozhodne se, že domnělé paní Chilternové přes dveře udělí lekci. Záměrně nechá Roberta hovořit o svém problému a citech ke Gertrudě. Robert zaslechne hluk z vedlejšího salónku a začne se domáhat práva do salónku vstoupit, lord Goring ho však ujišťuje, že v salónku nikdo není. Robert nakonec odhalí, že se ve vedleším pokoji skrývá paní Cheveleyová, a je rozzlobený – lord Goring ji však v domnění, že se jedná o paní Chilternovou, začne obhajovat a Robertovi říká, že přišla, protože ho má ráda a chtěla ho zachránit. Robert je přesvědčený, že lord Goring má s paní Cheveleyovou milostný poměr, a rozzlobeně odchází.

Paní Cheveleyová vítězoslavně vychází ze salónku a lord Goring jí ukáže náramek, který našel na večírku u Chilternových. Lady Cheveleyová má radost, protože je to náramek, který ztratila – domnívá se však, že jde o brož, a když jí ho lord Goring nasadí na ruku, neumí si ho sundat. Lord Goring ji díky tomu usvědčí, že je zlodějka, protože tento náramek ukradla ženě, které ho daroval. Donutí ji dopis kompromitující Roberta spálit. Je ironické, že když vše vypadá, že je nebezpečí zažehnáno, paní Cheveleyová najde a ukradne dopis s žádostí o pomoc, kde mimo jiné stojí „Chci vás.“, který lordu Goringovi napsala lady Chilternová a o kterém se paní Cheveleyová domnívá, že se jedná o milostný dopis. Pošle ho Robertu Chilternovi jako poslední pokus zničit mu manželství. Opět však dochází na ironii, když se Robert domnívá, že Gertruda dopis napsala jemu, a manželství je naopak zachráněno. Navíc je to právě lord Goring, původně označovaný za zahálajícího darmošlapa, kdo Roberta s Gertrudou zachrání.

Kromě dostatku dramatické i situační ironie je hra plná i ironie verbální, kterou postavám do úst autor vkládá za účelem humoru a kritiky společnosti. Postavy po celou dobu hry vyslovují paradoxní, ironické a absurdní výroky.

4. Analýza překladu ironie v divadelní hře *An Ideal Husband*

4.1 Metodologie

V praktické části této bakalářské práce je analyzován překlad ironie v divadelní hře *An Ideal Husband*. Metodologie analýzy vychází z článku *The Importance of Being Earnest: Strategies for Translating Irony from English into Macedonian* (2016) napsaného dvojicí Kitanovska-Kimovska a Neshkovska, ve kterém je analyzován překlad ironie v divadelní hře *The Importance of being Earnest* do makedonštiny.

Studie Kitanovské-Kimovské a Neshkovské (2016) si klade za cíl odhalit, zda existuje spojitost mezi druhem ironie a překladatelskou metodou. Autorky analyzují první dvě dějství hry *The Importance of Being Earnest*, v nichž identifikují celkem 39 příkladů ironie. Identifikovanou ironii dělí na ironii sokratovskou, verbální, situační a dramatickou (viz kapitola 1.3) a přiřazují k ní příslušnou překladatelskou metodu. Používají metody určené Mateo (1995, s. 175-177), viz kapitola 2.3. Provedením kvantitativní i kvalitativní analýzy autorky zjišťují, že v 56 % příkladů je použita verbální ironie, ve 28 % dramatická ironie a ve 13 % situační ironie. Sokratovská ironie se ve hře *The Importance of Being Earnest* nevyskytuje. Dále autorky zjišťují, že nejpoužívanějšími metodami pro překlad ironie v této hře jsou metoda doslovného překladu (v 58,3 % příkladů) a metoda ekvivalentního překladu (v 36,1 % příkladů). Dalšími použitými metodami jsou zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu (metoda použita dvakrát), překlad, kdy se z ironie s více významy stane ironie s pouze jedním významem (metoda použita jednou) a doslovný překlad, při němž není zachována ironičnost prohlášení a cílový text tak není ironický (metoda použita jednou). Autorky odhalují souvislost mezi druhem ironie a použitou překladatelskou metodou – u 100 % příkladů situační ironie je použita metoda doslovného překladu, dramatická ironie je překládána pomocí doslovného překladu a ekvivalentního překladu, přičemž tyto dvě strategie jsou použity v podobné míře (54,5 % a 45 %), a verbální ironie je překládána pomocí širší škály metod, avšak i zde je výrazná dominance doslovného a ekvivalentního překladu. Výsledky analýzy provedené Kitanovskou-Kimovskou a Neshkovskou (2016) se liší od výsledků analýzy v této práci (viz kapitola 4.2), a to především v případě doslovného překladu. Možným důvodem rozdílnosti výsledků jsou nedostatky překladatelských metod dle Mateo (1995), které jsou popsány v kapitole 2.3.

Metodologie autorek Kitanovska-Kimovska a Neshkovska (2016) je v této práci aplikována na analýzu překladu ironie v divadelní hře *An Ideal Husband*. Cílem je identifikovat v dané hře ironii, určit druh ironie a použitou překladatelskou metodu

a provést kvantitativní a kvalitativní analýzu. Tato divadelní hra je k analýze vhodná z důvodu, že se jedná o všeobecně známé dílo, které je typickým příkladem komedie hojně využívající ironii. Divadelní hra *An Ideal Husband* bývá zmiňována ve studiích zabývajících se překladem ironie (například Babii 2015), důkladnější pozornost je však téměř vždy věnována jiné divadelní hře Oscara Wilda – *The Importance of Being Earnest*. Obě hry jsou komedie, pocházejí ze stejného období, využívají podobné stylistické prostředky a vyjadřují stejný postoj ke společnosti viktoriánské Anglie. Právě díky podobnému charakteru těchto divadelních her je možné aplikovat na analýzu obou her stejnou metodologii.

Pro analýzu je použit český překlad Jiřího Zdeňka Nováka z roku 1958 a analyzována je celá hra, tedy čtyři dějství. Nejprve byl analyzován VT a byly identifikovány příklady ironie. Následně byl analyzován CT a byla identifikována ironie v CT. Celkově bylo v divadelní hře *An Ideal Husband* identifikováno 108 příkladů ironie, a to jak ve VT, tak v CT. Tyto příklady byly následně analyzovány z hlediska typu ironie (verbální, situační, dramatická a sokratovská). Následně byla přiřazena překladatelská metoda dle Mateo (1995) – doslovný překlad, ekvivalentní překlad, zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu, použití prostředků s rozdílným efektem, explicitace ironie, překlad, při němž se z mírnější ironie stává sarkasmus, změna skrytého významu na zřejmý (ironie v CT není zachována), změna víceznačné ironie na jednoznačnou, nahrazení ironie synonymem, které nese dva významy, vysvětlení ironie pomocí poznámky pod čarou, doslovné přeložení ironie (ironie v CT není zachována), vynechání ironie a vytvoření zcela nové ironie, která se ve VT nevyskytovala. Zásadní je jednoznačně vydefinovat první dvě metody – překlad doslovný a překlad ekvivalentní. Tato práce se řídí definicí doslovného a ekvivalentního překladu Vinayem a Darbelnetem (1995), jak je popsáno v kapitole 2.3. Veškeré příklady ironie, které byly ve hře *An Ideal Husband* identifikovány a následně analyzovány, jsou uvedeny v příloze č. 4 (součást volně vložené přílohy). Příklady dramatické a situační ironie jsou opatřeny komentářem, který obsahuje stručné uvedení do děje a vysvětlení ironie.

Následující kapitoly této bakalářské práce představují výsledky kvantitativní a kvalitativní analýzy. Výsledky kvantitativní analýzy jsou představeny za pomoci grafů a tabulek. V části ilustrující kvalitativní analýzu jsou uvedeny nejnosnější příklady každého druhu ironie a každé použité překladatelské metody.

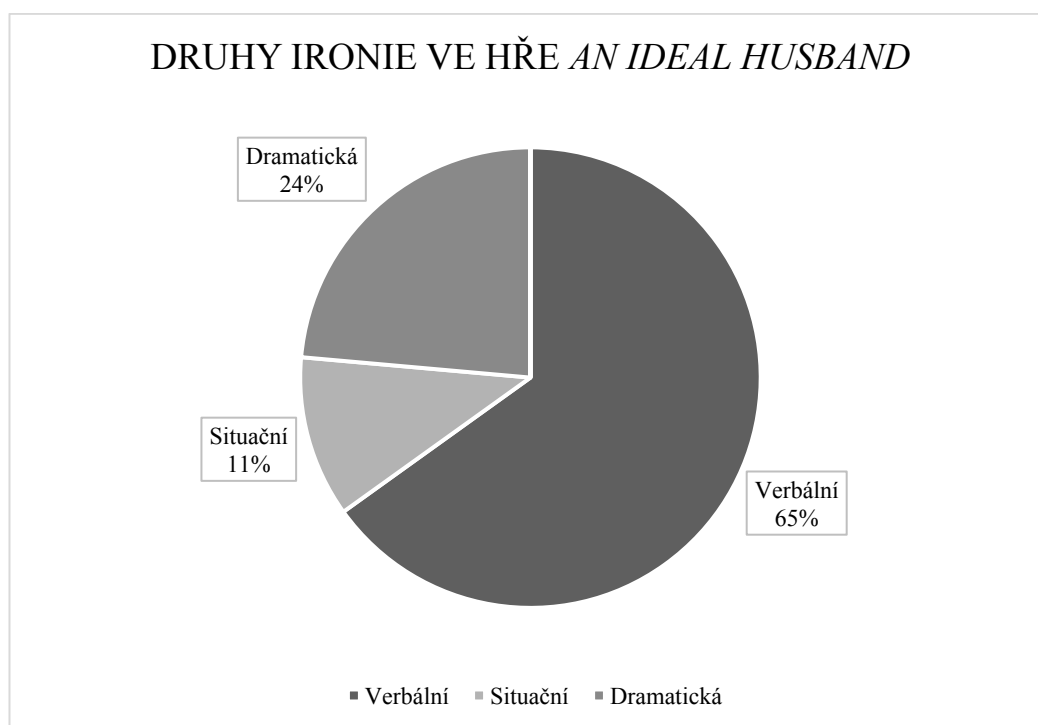
4.2 Kvantitativní analýza

Jak ilustruje tabulka 1, ve hře *An Ideal Husband* bylo identifikováno celkem 108 příkladů ironie, z toho 70 příkladů (65 %) je ironie verbální, 12 příkladů (11 %) ironie situační a 26 příkladů (24 %) ironie dramatická. V textu se nevyskytuje žádný příklad ironie sokratovské. U všech příkladů ironie byl druh zachován i v překladu.

Celkem příkladů ironie:	108
Z toho verbální:	70
Z toho situační:	12
Z toho dramatická:	26

Tabulka 1: Druhy ironie ve hře *An Ideal Husband*

Výskyt jednotlivých druhů ironie znázorňuje graf 1:

Graf 1: Druhy ironie ve hře *An Ideal Husband*

Analýza použitých překladatelských metod ukazuje, že při překladu ironie ve hře *An Ideal Husband* bylo použito pouze pět metod – doslovný překlad, ekvivalentní překlad, použití prostředků s rozdílným efektem, zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu a překlad, při němž se z ironie s více významy stává ironie s jedním významem. Jak je uvedeno v tabulce 2, nejpoužívanější metodou je u všech druhů ironie ekvivalentní překlad – tato metoda byla použita v 78 % případů. Přibližně stejnou měrou byly používány prostředky s rozdílným efektem a zesílení ironie pomocí určitého

slova/výrazu (8 a 9 %), nejméně pak doslovný překlad (4 %) a překlad, při němž se z ironie s více významy stává ironie s jedním významem (1 %).

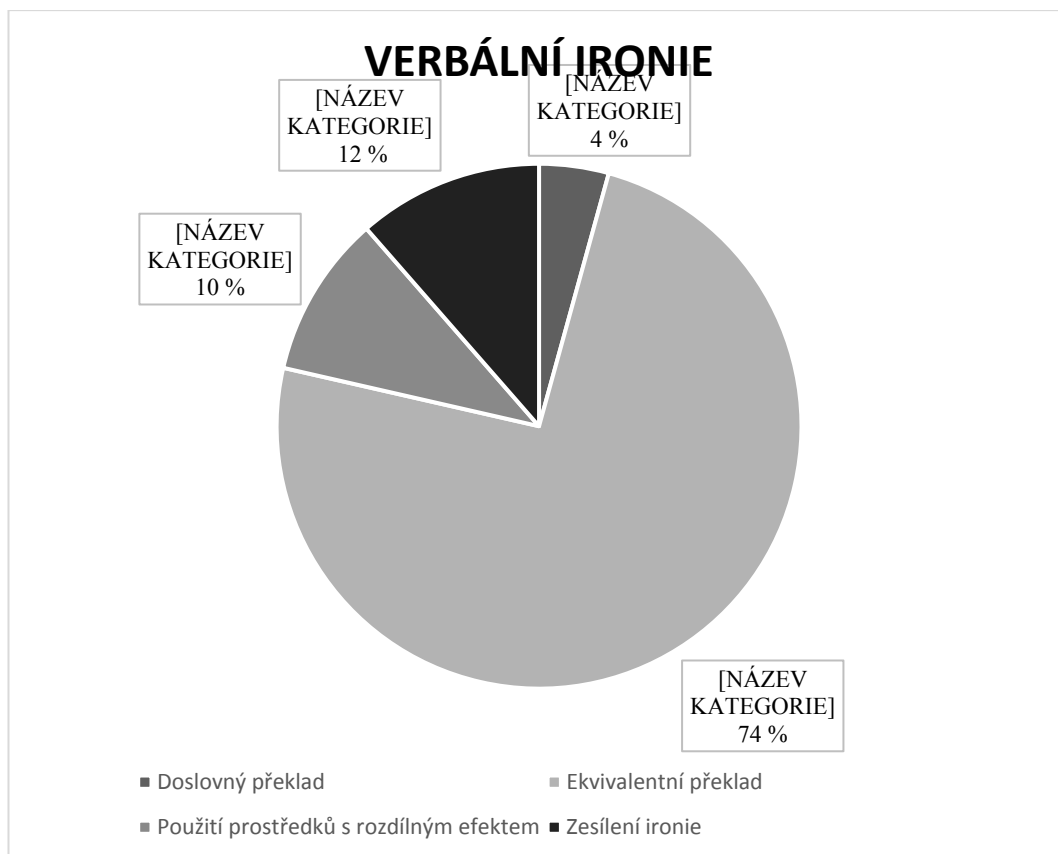
Příkladů ironie	108
Doslovný překlad	4
Ekvivalentní překlad	84
Použití prostředků s rozdílným efektem	9
Zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu	10
Ironie s více významy má v překladu pouze jeden význam	1

Tabulka 2: Použité metody pro překlad ironie ve hře *An Ideal Husband*

Nejpočetnějším druhem ironie je ironie verbální. Jak ukazuje tabulka 3 a graf 2, ekvivalentní překlad zde byl použit v 74 % příkladů, zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu ve 12 %, použití prostředků s rozdílným efektem v 10 % a doslovný překlad ve 4 % příkladů.

Ironie verbální	
Celkem	70 příkladů
Doslovný překlad	3 příklady
Ekvivalentní překlad	52 příkladů
Použití prostředků s rozdílným efektem	7 příkladů
Zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu	8 příkladů

Tabulka 3: Použité metody pro překlad verbální ironie

Graf 2: Použité metody pro překlad verbální ironie

U ironie situační byla ve všech 12 příkladech identifikována pouze jedna metoda, a to překlad ekvivalentní.

Ironie situační	
Celkem	12 příkladů
Ekvivalentní překlad	12 příkladů

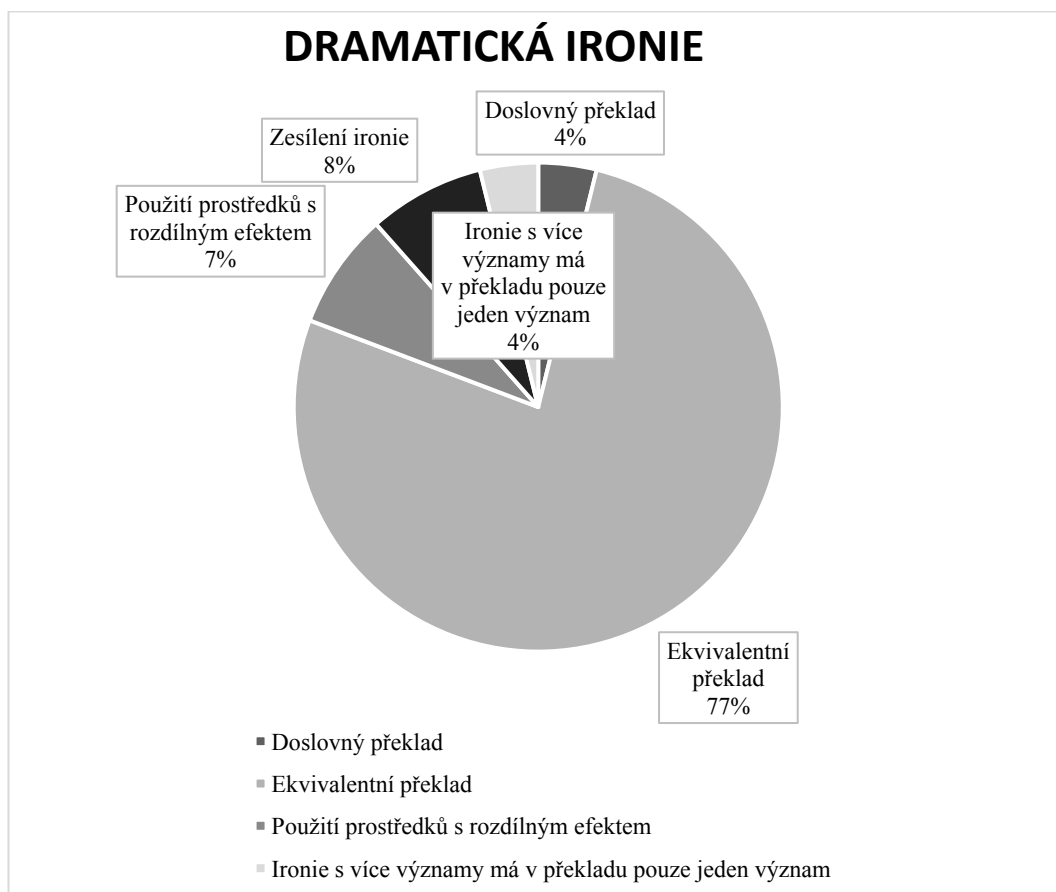
Tabulka 4: Použité metody pro překlad situační ironie

I u ironie dramatické je převládající překladatelskou metodou metoda ekvivalentního překladu, a to v 80 % případů. Prostředky s rozdílným efektem i zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu byly použity v 8 %, doslovný překlad pak ve 4 %. Tyto výsledky jsou níže ilustrovány pomocí tabulky 5 a grafu 3.

Ironie dramatická	
Celkem	25 příkladů
Doslovný překlad	1 příklad
Ekvivalentní překlad	20 příkladů

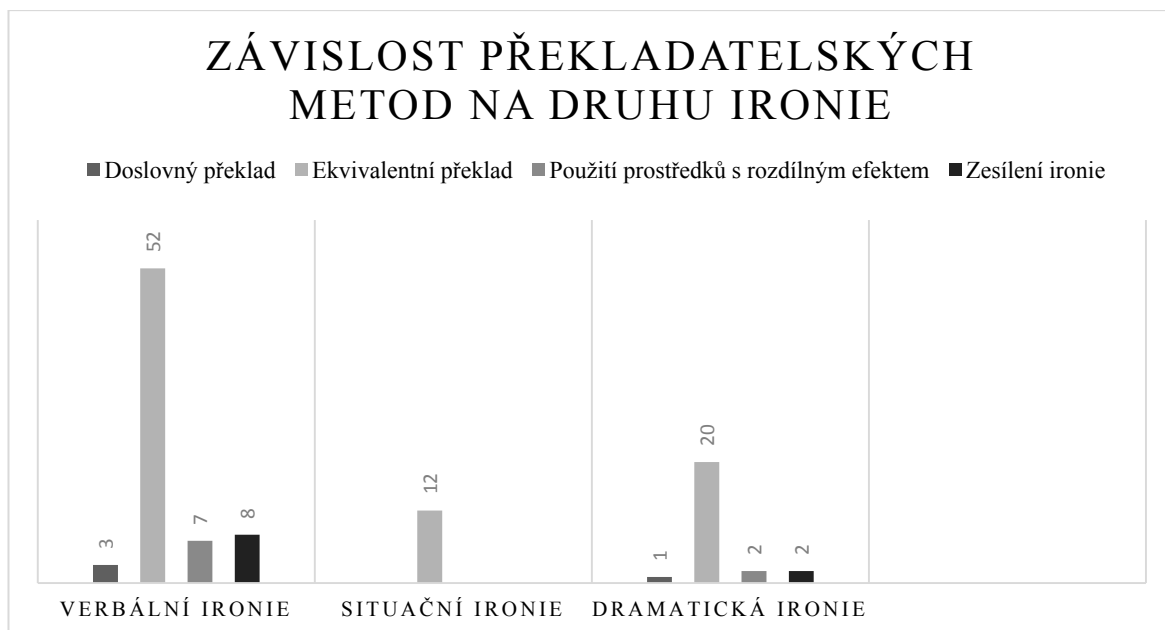
Použití prostředků s rozdílným efektem	2 příklady
Zesílení ironie	2 příklady

Tabulka 5: Použité metody pro překlad dramatické ironie

Graf 3: Použité metody pro překlad dramatické ironie

Graf 4 zobrazuje závislost použité překladatelské metody na druhu ironie. Z grafu je zřejmé, že metoda ekvivalentního překladu je převládající metodou u všech druhů ironie.

Graf 4: Závislost použitých překladatelských metod na druhu ironie

Na základě těchto výsledků je možné se domnívat, že metody pro překlad ironie nemají úzkou spojitost s druhem ironie, protože převládající metodou byl u všech druhů ironie ekvivalentní překlad. Situační ironie je dokonce překládána pouze pomocí ekvivalentního překladu, to ovšem může být způsobeno příliš malým vzorkem (pouhých 12 příkladů situační ironie).

4.3 Kvalitativní analýza

Tato kapitola ilustruje použití konkrétních překladatelských metod u různých druhů ironie dle metodologie popsané v kapitole 4.1. Uvedeny jsou nejnosnější příklady každého druhu ironie a každé použité překladatelské metody. U každého příkladu je uveden zdrojový text a cílový text, druh ironie a použitá překladatelská metoda. Jelikož ironie situační a ironie dramatická pro pochopení vyžadují kontext, jsou tyto příklady opatřeny komentářem, který obsahuje stručné uvedení do děje a vysvětlení ironie. Všechny příklady ironie vyskytující se ve hře *An Ideal Husband* jsou uvedeny v příloze č. 4 (součást volně vložené přílohy). U výchozího textu není uvedeno číslo strany, jelikož je text citován z online zdroje, který neobsahuje číslování.

Verbální ironie je nejčastějším druhem ironie v korpusu této analýzy. Příklad 1 reprezentuje překlad verbální ironie za použití metody doslovného překladu:

Příklad 1 (v příloze příklad 3)

Ironie verbální

VT:
MRS. MARCHMONT. ... But dear Gertrude Chiltern is always telling me that I should have some serious purpose in life . So I come here to try to find one. LADY BASILDON. [<i>Looking round through her lorgnette.</i>] I don't see anybody here to-night whom one could possibly call a serious purpose.
CT (str. 8):
PANÍ MARCHMONTOVÁ: ... Ale má milovaná Gertruda Chilternová mi neustále říká, že bych měla mít nějaký vážný životní cíl . A tak chodím sem a pokouším se ho najít. LADY BASILDONOVÁ (<i>se rozhlíží lorňonem</i>): Nu, dneska tu nevidím nikoho , kdo by mohl znamenat vážný životní cíl.
Metoda: doslovný překlad

Paní Marchmontová mluví o tom, že by měla mít „nějaký vážný životní cíl“. Divák očekává, že oním míněným vážným životním cílem je myšleno životní poslání či jakýsi vyšší smysl života. V následujícím prohlášení však vyjde najevo, že lady Basildonová za vážný životní cíl považuje muže. Ironie je v tomto případě vyjádřena kontrastem dvou frází, „serious purpose in life“ a „anybody“. Obě tyto fráze jsou přeloženy doslovně – „vážný životní cíl“ a „nikoho“.

Příklad 2 ilustruje použití metody ekvivalentního překladu u verbální ironie:

Příklad 2 (v příloze příklad 1)	Ironie verbální
VT:	
MRS. MARCHMONT. Going on to the Hartlocks' to-night, Margaret? LADY BASILDON. I suppose so. Are you? MRS. MARCHMONT. Yes. Horribly tedious parties they give, don't they?	
CT (str. 7):	
PANÍ MARCHMONTOVÁ: Podíváte se dneska ještě k Hartlockovým, Olivie? LADY BASILDONOVÁ: Nejspíš ano. A vy? PANÍ MARCHMONTOVÁ: Asi. To je ale nuda, ty jejich večírky, vidíte?	
Metoda: ekvivalentní překlad	

Hlavním indikátorem ironie v tomto příkladu je kotext. Paní Marchmontová a lady Basildonová nejprve prohlásí, že dnes půjdou na večírek pořádaný Hartlockovými, avšak vzápětí pronesou, že jejich večírky jsou vždy strašlivě nudné. Tato dvě prohlášení jsou tedy ve vzájemném rozporu. Prohlášení, že večírky pořádané Hartlockovými jsou strašlivě nudné, je zároveň v rozporu s tím, co divák na základě prvního prohlášení

očekává. Překladatel zde použil metodu ekvivalentního překladu. Neformální otázku „Going on to the Hartlocks' to-night, Margaret?“ přeložil stejně neformálně: „Podíváte se dneska ještě k Hartlockovým, Olivie?“ Hovorové spojení „podívat se“ a použití neformálnějšího slova „dneska“ namísto „dnes“ je ekvivalentem k hovorové otázce výchozího textu („Going“ namísto „Are you going“). Odpověď „Yes“ je v překladu zmírněna použitím slova „Asi“, což na jednu stranu zmírňuje kontrast tohoto prohlášení, ale na druhou stranu zdůrazňuje nezáměr paní Marchmontové. U sdělení „Horribly tedious parties they give, don't they?“ je v českém překladu „To je ale nuda, ty jejich večírky, vidíte?“ stejně jako v originále ironie zdůrazněna použitím netradiční syntax a tázacího dovětku. V cílovém textu je tedy dosaženo velmi podobného vyznění ironie jako v textu výchozím, avšak za použití lehce rozdílných prostředků.

Použití prostředků s rozdílným efektem je ilustrováno příkladem 3:

Příklad 3 (v příloze příklad 53)	Ironie verbální
VT:	
MABEL CHILTERN. Oh! I must shake hands with Lady Markby. She is delightful. I love being scolded by her.	
CT (str. 62):	
MABEL CHILTERNOVÁ: Musím se aspoň pozdravit s lady Markbyovou. Ta je báječná. Ohromně se bavím, když mě peskuje.	
Metoda: použití prostředků s rozdílným efektem	

Mabel Chilternová prohlásí, že paní Markbyová je báječná. Avšak vzápětí dodá, že je báječná, protože Mabel peskuje, což je v rozporu s prohlášením prvním i v rozporu s logickým očekáváním diváka. Ironie CT je oproti ironii VT zmírněna – překlad („Ohromně se bavím, když mě peskuje.“) nese jiné konotace než originál („I love being scolded by her.“). „Ohromně se bavím“ může mít konotace jak pozitivní, tak negativní, protože „bavit“ se postava může například i něčí hloupostí či negativní situací. Oproti tomu slovo „love“ nese konotace čistě pozitivní. Z toho důvodu není použití fráze „Ohromně se bavím, když mě peskuje“ stejně zarážející jako prohlášení „I love being scolded by her.“

Příklad 4 je příkladem použití zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu:

Příklad 4 (v příloze příklad 2)	Ironie verbální
VT:	
LADY BASILDON. Ah! I hate being educated!	

MRS. MARCHMONT. So do I. It puts one almost on a level with the commercial classes, doesn't it?
CT (str. 7):
LADY BASILDONOVÁ: Á, to já bych nechtěla ani za nic, být vzdělaná. PANÍ MARCHMONTOVÁ: Já také ne. To člověka staví div ne na úroveň výdělečně činných vrstev, no řekněte.
Metoda: zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu

Tento dialog je ukázkou verbální ironie, v níž je doslovný význam v rozporu se všeobecným přesvědčením či vědomostmi o světě. Paní Marchmontová a lady Basildonová předpokládají, že vzdělání snižuje jejich úroveň, což je ironické, neboť za pravdu je považován pravý opak. Ironie v CT je zesílena. Prohlášení lady Basildonové („I hate being educated!“) je v překladu („Á, to já bych nechtěla ani za nic, být vzdělaná.“) zesíleno použitím hovorové větné konstrukce i vysoce neformální fráze „ani za nic“. Neutrální slovo „almost“ v prohlášení „It puts one almost on a level with the commercial classes, doesn't it?“ je namísto neutrálního „skoro“ přeloženo hovorovým „div ne“. („To člověka staví div ne na úroveň výdělečně činných vrstev, no řekněte.“)

Pro překlad situační ironie je používána pouze metoda ekvivalentního překladu. Příklad 5 je ilustrací tohoto postupu:

Příklad 5 (v příloze příklad 14)	Ironie situační
VT:	
VICOMTE DE NANJAC. ... [To MABEL CHILTERN.] May I have the pleasure of escorting you to the music-room, Mademoiselle? MABEL CHILTERN. [<i>Looking very disappointed.</i>] Delighted, Vicomte, quite delighted!	
CT:	
VICOMTE DE NANJAC: ... (<i>Ukloní se Mabel Chilternové</i>) Dopřejete mi laskavě potěšení smět vás doprovodit do hudebního salónku, mademoiselle? MABEL CHILTERNOVÁ (<i>zjevně bez nadšení</i>): S radostí, pane vikomte, s velikou radostí.	
Metoda: ekvivalentní překlad	

Vicomte de Nanjac slečnu Mabel požádá, zda ho doprovodí do hudebního salónku, a Mabel odpoví, že s velikou radostí. Z jejího prohlášení (pravděpodobně ze zklamaného výrazu a tónu hlasu) je však zřejmé, že z tohoto návrhu ve skutečnosti radost

nemá. Její prohlášení „S radostí, s velikou radostí.“ je tedy v kontrastu se situací. Scénická poznámka „looking very disappointed“ je přeložena frází se stejným efektem: „zjevně bez nadšení“, stejně tak CT „S radostí, pane vikomte, s velikou radostí.“ nese stejný význam i stejné vyznění jako VT. („Delighted, Vicomte, quite delighted!“)

Dramatická ironie byla pomocí doslovného překladu přeložena jen v jednom případě, a to v následujícím:

Příklad 6 (v příloze příklad 80)	Ironie dramatická
VT:	
SIR ROBERT CHILTERN. ... What is that? LORD GORING. Nothing. SIR ROBERT CHILTERN. I heard a chair fall in the next room. Some one has been listening. LORD GORING. No, no; there is no one there.	
CT (str. 90):	
SIR R. CHILTERN: ... Co to bylo? LORD GORING: Nic. SIR R. CHILTERN: Vedle v pokoji se skácela nějaká židle! Někdo tam poslouchá! LORD GORING: Ne, ne, tam nikdo není.	
Metoda: doslovný překlad	

Lord Goring očekává návštěvu lady Chilternové, avšak namísto ní k němu dorazí paní Cheveleyová a ukryje se v salóнку. Lord Goring si této záměny není vědom a domnívá se, že v salóнку se skrývá lady Chilternová. Proto Roberta Chilterna, jejího manželem, záměrně nechá hovořit o svém tajemství a citech ke své ženě. Domnívá se, že pro lady Chilternovou bude ponaučení, když si Robertovo tajemství vyslechne. Paní Cheveleyová však v salóнку převrhne židli. Robert hluk uslyší a domáhá se práva do pokoje vstoupit, lord Goring ho však usilovně přesvědčuje, že v salóнку nikdo není. Dramatická ironie je tak dvojitá – zaprvé lord Goring ujišťuje Roberta, že se v salóнку nikdo neukrývá, přestože divák ví, že je to lež. Zadruhé lord Goring Roberta takto ujišťuje jen z důvodu, že se domnívá, že se v salóнку skrývá jeho žena – avšak divák opět ví, že je to jinak. Ironické repliky lorda Goringa („Nothing.“ a „No, no; there is no one there.“) jsou přeloženy doslovně („Nic.“ a „Ne, ne, tam nikdo není.“).

U ironie dramatické, stejně jako u ostatních druhů ironie, je převládající překladatelskou metodou ekvivalentní překlad. Použití této metody při překladu dramatické ironie ilustruje příklad 7:

Příklad 7 (v příloze příklad 36)	Ironie dramatická
VT:	
LADY CHILTERN. That makes no matter. She must know at once that she has been mistaken in you - and that you are not a man to do anything base or underhand or dishonourable.	
CT (str. 41):	
LADY CHILTERNOVÁ: A co na tom? Ta žena se musí okamžitě dovědět, že se v tobě mýlila, ty že nejsi člověk, který by dokázal chodit postranními uličkami nebo udělat něco podlého a nečestného.	
Metoda: ekvivalentní překlad	

Lady Chilternová se právě dozvěděla, že paní Cheveleyová se pokusila Roberta přesvědčit, aby podpořil nečestný a podvodný projekt. Je přesvědčena, paní Cheveleyová se v jejím manželovi zmýlila, protože ten je zcela bezúhonný a nedokázal by udělat nic nepoctivého. Divák však ví, že se v Robertovi mýlí naopak lady Chilternová, která neví, že Robert svou kariéru a své bohatství zahájil právě nečestným podvodem. Je použita metoda ekvivalentního překladu, spojení „a man to do anything base or underhand or dishonourable“ je přeloženo jako „člověk, který by dokázal chodit postranními uličkami nebo udělat něco podlého a nečestného.“ U ironie CT je tedy zachován stejný význam i efekt, jaký má ironie VT.

Příklad 8 je ukázkou použití prostředků s rozdílným efektem:

Příklad 8 (v příloze příklad 59)	Ironie dramatická
VT:	
LADY MARKBY. ... It might break up many a happy home if they did. Not yours, I need hardly say, Gertrude. You have married a pattern husband.	
CT (str. 66):	
LADY MARKBYOVÁ: ... tak by mnohá šťastná domácnost zkrachovala. Ta vaše pochopitelně ne, Gertrudo, to snad ani nemusím zdůrazňovat. Vy jste si vzala manžela naprosto vzorného.	
Metoda: použití prostředků s rozdílným efektem	

Lady Markbyová Gertrudě Chilternové říká, že si vzala naprosto vzorného manžela. Dramatická ironie však spočívá v tom, že divák ví, že tomu tak není – Robert Chiltern ve skutečnosti svou kariéru získal podvodem a před svou ženou má tajemství.

V CT je ironie zesílena využitím funkční větné perspektivy – informace o Robertově vzornosti se stává rématem věty, díky čemuž je důraznější.

Metodu zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu ilustruje příklad 9:

Příklad 9 (v příloze příklad 32)	Ironie dramatická
VT:	
<p>LADY CHILTERN. That woman who has just gone out, Mrs. Cheveley, as she calls herself now. She seemed to taunt me with it. Robert, I know this woman. You don't. We were at school together. She was untruthful, dishonest, an evil influence on every one whose trust or friendship she could win. I hated, I despised her. She stole things, she was a thief. She was sent away for being a thief. Why do you let her influence you?</p> <p>SIR ROBERT CHILTERN. Gertrude, what you tell me may be true, but it happened many years ago. It is best forgotten! Mrs. Cheveley may have changed since then.</p>	
CT (str. 37):	
<p>LADY CHILTERNOVÁ: Ta žena, která právě odešla, paní Cheveleyová, jak si teď říká. To mě jenom chtěla pozlobit, vid'? Roberte, já ji znám a ty ne. Chodily jsme spolu do školy. Kdykoli získala něčí přátelství nebo důvěru, vždycky se potom k němu zachovala falešně a nepoctivě a vždycky měla na toho člověka špatný vliv. Já jsem ji nesnášela, štítila jsem se jí. Každou chvíli, něco ukradla, ano, byla to zlodějka. Pro ty krádeže ji ze školy vyloučili. Jak jsi mohl připustit, aby tě ovlivnila.</p> <p>SIR R. CHILTERN: Gertrudo, i když je to jistě pravda, to, co mi říkáš, tak se to všechno stalo před mnoha lety. To už je dávno promlčeno. Od té doby se paní Cheveleyová jistě změnila.</p>	
<p>Metoda: zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu – použití důraznějšího „jistě“ namísto modálního „may“</p>	

Lady Chilternová Robertovi vypráví, že paní Cheveleyová byla během školních let falešná a nečestná. Robert ji však ujišťuje, že se od školních let změnila. Ironie spočívá v tom, že divák byl před chvílí svědkem, jak paní Cheveleyová Roberta vydírá a vyhrožuje mu. Robertovo prohlášení je tedy v rozporu s tím, co divák ví. V CT je ironie zesílena – Robert své ženě oznamuje, že se paní Cheveleyová od školních let „jistě“ změnila, zatímco ve VT pouze říká, že se možná mohla změnit („may have changed“). Překladatel namísto modálního „may“ značícího možnost použil důraznější „jistě“.

Poslední metodou použitou pro překlad dramatické ironie je překlad, kdy se z ironie s více významy stává ironie s jedním významem. Ve hře se vyskytuje pouze jeden příklad této metody.

Příklad 107 (v příloze příklad 107)	Ironie dramatická
VT:	
SIR ROBERT CHILTERN. 'I want you. I trust you. I am coming to you. Gertrude.' Oh, my love! Is this true? Do you indeed trust me, and want me? If so, it was for me to come to you, not for you to write of coming to me. This letter of yours, Gertrude, makes me feel that nothing that the world may do can hurt me now.	
CT (str. 114-115):	
SIR R. CHILTERN: „Potřebuji pomoc. Od toho, komu důvěřuji. Přijdu. Gertruda.“ Ach, láska moje, je to pravda? Opravdu mi důvěřuješ, opravdu potřebuješ, abych ti pomohl? Ale pak je na mně, abych spěchal za tebou, pak jsi mi neměla psát, že ty přijdeš ke mně. Po tomhle tvém dopise mám pocit, Gertrudo, že nic z toho, co se mi může stát, mě už nemůže porazit.	
Metoda: ironie s více významy má v překladu pouze jeden význam – víceznačné „I want you.“, které je možné pochopit nejen jako žádost o pomoc od rodinného přítele, ale i jako milostný vzkaz, přeloženo jako jednoznačné „Potřebuji pomoc.“	

Robert Chiltern se raduje z dopisu na růžovém papíře, v němž jeho žena píše, že mu důvěřuje a že potřebuje jeho pomoc. Divák však ví, že se jedná o Robertův omyl a dopis byl ve skutečnosti určen lordu Goringovi – paní Cheveleyová dopis ukradla a poslala ho Robertovi, aby ho přesvědčila, že je mu jeho žena nevěrná. Ve VT v dopise stojí: „I want you.“ Tuto víceznačnou větu je možné pochopit nejen jako žádost o pomoc od rodinného přítele, ale i jako milostný vzkaz. V CT se však tato víceznačnost ztrácí, jelikož je prohlášení přeloženo jako jednoznačné „Potřebuji pomoc.“

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala překladem ironie v divadelní hře *An Ideal Husband* Oscara Wilda. Cílem práce bylo v přehledné a ucelené formě představit problematiku překladu ironie, především v dramatickém textu, a provést kvantitativní a kvalitativní analýzu překladu ironie ve hře *An Ideal Husband* do češtiny, a to za použití metodologie dvojice autorek Kitanovska-Kimovska a Neshkovska (2016).

Výsledky analýzy ukázaly, že nejčastěji se vyskytujícím druhem ironie v divadelní hře *An Ideal Husband* je ironie verbální, která byla identifikována v 65 % příkladů. Ironie dramatická byla identifikována ve 24 % příkladů a ironie situační v 11 %. Ironie sokratovská se ve hře nevyskytuje. Při překladu bylo použito pět překladatelských metod, a to doslovný překlad, ekvivalentní překlad, použití prostředků s rozdílným efektem, zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu a překlad, při němž se z ironie s více významy stává ironie s jedním významem. Nejčastější metodou byl ekvivalentní překlad (v 78 % příkladů). U verbální ironie byl ekvivalentní překlad použit v 74 % příkladů, zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu ve 12 %, použití prostředků s rozdílným efektem v 10 % a doslovný překlad ve 4 % příkladů. U ironie situační byla ve všech 12 příkladech identifikována pouze jedna metoda, a to překlad ekvivalentní. U dramatické ironie byl ekvivalentní překlad použit v 80 % případů, prostředky s rozdílným efektem i zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu byly použity v 8 % a doslovný překlad ve 4 %.

Z výsledků analýzy překladu ironie ve hře *An Ideal Husband* provedené v této práci lze tedy vyvodit, že metody pro překlad ironie nejsou úzce závislé na druhu ironie, neboť u všech druhů ironie byla převládající metodou metoda ekvivalentního překladu.

Rozdělení na ironii verbální, dramatickou, situační a sokratovskou, které používají autorky Kitanovska-Kimovska a Neshkovska (2016), se ukázalo jako vyhovující, a přestože se oproti jiným klasifikacím ironie (např. Babii 2015) jedná o klasifikaci stručnou a zjednodušenou, pro účely analýzy v této bakalářské práci bylo rozdělení zcela postačující. Problematickou oblastí bylo rozdělení metod pro překlad ironie (Mateo 1995). Nevyhovující byly zejména metody „použití prostředků s rozdílným efektem“ a „zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu“, jelikož první zmíněná metoda obsahuje mnohem širší škálu možností – zatímco do druhé metody může být zařazeno pouze zesílení ironie pomocí určitého slova/výrazu, do první metody je možné zařadit zeslabení ironie pomocí určitého slova/výrazu, zeslabení ironie pomocí jiného (např. syntaktického) prostředku i zesílení ironie pomocí jiného (např. syntaktického)

prostředku. Vhodnější by bylo použití metod „zesílení ironie pomocí prostředku s rozdílným efektem“ a „zeslabení ironie pomocí prostředků s rozdílným efektem“.

Poznatky z teoretické části této práce mohou být využity překladateli, kteří se chtějí obeznámit s problematikou ironie, nebo jako teoretický základ pro další výzkum. Dalším přínosným výzkumem by bylo provést analýzu překladu ironie i v ostatních divadelních hrách Oscara Wilda (např. *Lady Windermere's Fan* a *A Woman of No Importance*) – díky vyššímu množství zkoumaného materiálu by bylo možné dosáhnout obecnějších a průkaznějších výsledků. Také je možné metodologii této práce uplatnit při zkoumání překladu ironie různými překladateli, například při porovnání několika překladů divadelní hry *The Importance of Being Earnest* (Lorenc 1905, Novák 1958, Rubáš 2004, Dominik 2012).

Summary

This bachelor thesis deals with the translation of irony in the play *An Ideal Husband* by Oscar Wilde. The translation of irony is an up-to-date topic, as irony has become a ubiquitous phenomenon present in almost every culture and every area. Despite the fact that many specialists deal with irony and its translation (Babii 2015, Linder 2001, Mateo 1995), it is a problematic field due to the insufficient, inadequate or unclear information on irony. Goal is to provide the information on irony and its translation especially in drama in a clear way and to conduct a quantitative and qualitative analysis of the translation of irony in the play *An Ideal Husband* in Czech translation by Jiří Zdeněk Novák.

The first chapter of the thesis is dedicated to the definition of irony, distinction between irony and closely related terms or terms which are often mistaken for irony, and the classification of irony. The translation of irony—intrinsic and extrinsic factors (Babii 2015) relevant for the translation of irony, markers of irony (Attardo 2003, Neshkovska 2015) and strategies for the translation of irony (Barbe 1995, Mateo 1995)—is described in the second chapter of the thesis. The third chapter introduces the context of the play *An Ideal Husband*. The translation of drama, Oscar Wilde and his plays, and irony in the play *An Ideal Husband* are discussed in this chapter. The fourth chapter deals with methodology and the results of the quantitative and qualitative analysis of the translation of irony in the play *An Ideal Husband*.

The methodology of Kitanovska-Kimovska and Neshkovska (2015) used to analyse irony in *The Importance of Being Earnest* is applied to the analysis of the translation of irony in the play *An Ideal Husband* in this thesis. Ironic utterances are identified in the play and classified according to the types of irony—Socratic, verbal, situational and dramatic—and the strategies used (Mateo 1995)—literal translation, equivalent translation, use of means of different effects, enhancement of irony with some word/expression, restriction/explicitation of irony, creating sarcasm, translation when the hidden meaning of ST irony comes to the surface in TT, disambiguation of irony, replacing irony by a synonym, explanation of irony in footnote, literal translation with no irony in TT, complete deletion of irony and creating new irony. Then the quantitative and qualitative analysis of the translation of irony in the play *An Ideal Husband* are made. The results show that the most common type of irony in the play *An Ideal Husband* is verbal irony (65%), and the most common translation strategy in all types of irony is equivalent translation (78%). Out of 108 examples of irony, 70 were verbal irony, 12 were situational irony and 26 were dramatic irony. All types of irony were translated

predominantly by the strategy of equivalent translation, it is therefore possible to conclude that the translation strategies are not clearly dependent on the type of irony.

The classification of irony into four types—verbal irony, situational irony, dramatic irony and Socratic irony—has shown to be fully appropriate and sufficient, whereas the classification of translation strategies by Mateo (1995) was rather problematic. The most problematic were the strategies “ST irony becomes TT irony by means of different effects from those used in ST” and “ST irony is enhanced in TT with some word / expression”. The first strategy encompasses broader range of strategies—enhancement of irony by means of different effects, weakening irony by means of different effects, or weakening irony in TT with some word / expression—, whereas the latter strategy is strictly limited to the enhancement of irony with some word / expression. Using strategies “ST irony is enhanced in TT by means of different effects from those used in ST” and “ST irony is weakened in TT by means of different effects from those used in ST” would be more appropriate.

The information stated in the theoretical part of this thesis will be used by translators who want to get acquainted with irony and its translation, or by researchers as a basis for any further research of the translation of irony. The author of the thesis suggests that further analysis of the translation of irony in Oscar Wilde’s plays (for instance *Lady Windermere’s Fan* or *A Woman of No Importance*) is conducted. The methodology may also be used to compare different translations of irony in the play *The Importance of Being Earnest* (Lorenc 1905, Novák 1958, Rubáš 2004, Dominik 2012).

Přílohy

Příloha č. 1: Klasifikace ironie dle Babii (2015, s. 101-102)

I. Field of observation

1. Verbal
 - 1.1. double entendre
 - 1.2. verbal irony in which words come into conflict with some element of the world / violation of common knowledge / known error proclaimed
– verbal factual irony
2. Situational
 - 2.1. dramatic
 - 2.2. tragic
 - 2.3. irony of fate

II. Degree of conflict between appearance and reality

1. Overt
2. Covert
3. Stable
4. Unstable

III. Relationship between the ironist and the irony

1. Impersonal
 - 1.1. Socratic
 - 1.1.1. blame-by-praise
 - 1.2. praise-by-blame
 - 1.3. irony of manner
 - 1.4. rhetorical
 - 1.5. innuendo and insinuation
 - 1.6. irony by analogy
 - 1.7. pretended omission of censure
 - 1.8. pretended attack upon the victim's opponent
 - 1.9. internal contradiction
 - 1.10. fallacious reasoning
 - 1.11. understatement
 - 1.12. overstatement

1.13. irony displaced

1.14. echoic

1.15. stylistically signalled irony

2. Self-disparaging

3. Ingénu

4. Dramatized

IV. Philosophical, literary, and intellectual movements

1. Romantic

2. Post-structuralist

3. Postmodernist

Příloha č. 2: Metody pro překlad ironie dle Barbe (1995 s. 166-167)

- (1) Reproduce the same irony;
- (2) Replace the source language image with an appropriate target language image;
- (3) Add a potential irony marker (usually a modal particle);
- (4) Add a description;
- (5) Keep source language idiosyncrasy (such as writing conventions).

Příloha č. 3: Metody pro překlad ironie dle Mateo (1995, s. 175-177)

- (1) ST irony becomes TT irony with literal translation;
- (2) ST irony becomes TT irony with “equivalent effect” translation;
- (3) ST irony becomes TT irony by means of different effects from those used in ST (including the replacement of paralinguistic elements by other ironic cues);
- (4) ST irony is enhanced in TT with some word / expression;
- (5) ST ironic innuendo becomes more restricted and explicit in TT;
- (6) ST irony becomes TT sarcasm;
- (7) The hidden meaning of ST irony comes to the surface in TT. No irony in TT;
- (8) ST ironic ambiguity has only one of the two meanings translated in TT. There is no double entendre or ambiguity in TT therefore;
- (9) ST irony is replaced by a “synonym” in TT with no two possible interpretations;
- (10) ST irony is explained in footnote in TT;
- (11) ST irony has literal translation with no irony in TT;
- (12) Ironic ST is completely deleted in TT;
- (13) No irony in ST becomes irony in TT.

Bibliografie

Primární literatura

WILDE, Oscar. *An Ideal Husband* [online]. Release date: March 27, 2009. [cit.

23.3.2019]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/ebooks/885>

WILDE, Oscar. *Ideální manžel*. Přeložil Jiří Zdeněk NOVÁK. Praha: Artur, 2007. D (Artur). 134 s.

Sekundární literatura

ABRAMS, M. H. *A Glossary of Literary Terms*. 7. vyd. Boston: Heinle & Heinle, 1999. 366 s.

ABZ slovník cizích slov. [online] [cit. 23.3.2019]. Dostupné z: <https://slovník-cizich-slov.abz.cz/>

ATTARDO, Salvatore, EISTERHOLD, Jodi, HAY, Jennifer, POGGI, Isabella. Multimodal Markers of Irony and Sarcasm. *Humor - International Journal of Humor Research*. De Gruyter, 2003, vol. 16, issue 2, s. 243-260

BABÎI, Oana. Variables as Contextual Constraints in Translating Irony. *Linguaculture*. De Gruyter Open, 2015, vol. 2015, no. 1, s. 98-123

BARBE, Katharina. *Irony in Context*. 1. vyd. Philadelphia: Benjamin Publishing, 1995. 206 s.

BOOTH, Wayne C. *A Rhetoric of Irony*. 1. vyd. Chicago: University of Chicago Press, 1974. 292 s.

Cambridge Dictionary. [online] [cit. 10.3.2019]. Dostupné z:

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/irony>

BRYANT, G. A., FOX, Tree. Is there an Ironic Tone of Voice? *Language and Speech*. Sage Publications, 2005, vol. 48, no. 3, s. 257-277

CVACHOVÁ, Daniela. *Jak je důležité, aby měl překladatel Filipa*. Porovnání dvou překladů knihy *The importance of being Earnest* Oscara Wilda. Praha, 2011. 87 s.

Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Mgr. Jakub Ženíšek.

COLEBROOK, Claire. *Irony (The New Critical Idiom)*. New York: Routledge, 2004. 195 s.

GIBBS, Rymond. W. Irony in Talk Among Friends. *Metaphor and Symbol*. Routledge, 2000, vol. 15, issue 1-2, s. 5-27

GOSH, Debanjan, MURESAN, Smaranda. "With 1 follower I must be AWESOME :P". *Exploring the role of irony markers in irony recognition*. [online] Release date: April 14, 2018 [cit. 21.3.2019]. Dostupné z: <https://www.groundai.com/project/with-1-follower-i-must-be-awesome-p-exploring-the-role-of-irony-markers-in-irony-recognition/>

- GRICE, Herbert Paul. *Studies in the Way of Words*. 1. vyd. Cambridge: Harvard University Press, 1991, 406 s.
- HUTCHEON, Linda. *Irony's Edge. The Theory and Politics of Irony*. New York: Routledge, 1994. 248 s.
- HUTCHEON, Linda. The Complex Functions of Irony. *Revista Canadiense De Estudios Hispánicos*. Revista Canadiense De Estudios Hispánicos, 1992, vol. 16, no. 2, s. 219-34.
- KITANOVSKA-KIMOVSKA, Sonja, NESHKOVSKA, Silvana. The Importance of Being Earnest: Strategies for Translating Irony from English into Macedonian. *Acta Neophilologica*. Ljubljana University Press, 2016, vol. 49, issue 1-2, s. 109-125
- KNOX, Norman. On the Classification of Ironies. *Modern Philology*. The University of Chicago Press, 1972, vol. 70, no. 1, s. 53-62
- LEVÝ, Jiří. *Umění překladau*. Vyd. 3., upr. a rozš. verze 2. HAUSENBLAS, Karel, ed. Praha: I. Železný, 1998. 390 s.
- LINDER, Daniel. Translating Irony in Popular Fiction: Raymond Chandler's The Big Sleep. *Babel*. Benjamins Publishing, 2001, vol. 2, s. 97-108
- MATEO, Marta. The Translation of Irony. *Meta: Translators' Journal*. Les Presses de l'Université de Montréal, 1995, vol. 4, no. 1, s. 171-178
- MUECKE, D. C. *Irony and the Ironic*. 2. vyd. London, New York: Methuen, 1982. 110 s. Critical Idiom, 13.
- MUECKE, D. C. *The Compass of Irony*. 1. vyd. London: Methuen, 1969. 276 s.
- NEKULA, M. Signalizování ironie. *Slovo a slovesnost*. 1991, roč. 52, s. 10-20.
- NESHKOVSKA, Silvana. Stylistic Signals of Verbal Irony. *International Journal of Language and Linguistics*. Science Publishing Group, 2015, vol. 2, no. 2, s. 1-87
- NESHKOVSKA, Silvana. Lexical Signals of Verbal Irony. *International Journal of Education-TEACHER*. Faculty of Education-Bitola, 2017, vol. 13, s. 81-98
- NESHKOVSKA, Silvana. VERBAL IRONY IN INFORMAL SPEECH / L'IRONIE VERBALE DANS LE LANGAGE INFORMEL / IRONIA VERBALĂ ÎN LIMBAJUL INFORMAL. *Studii si cercetari filologice – Seria Limbi Straine Aplicare* [online]. Bitola: „St. Kliment Ohridski“ University, January 2019, s. 52-63 [cit. 20.3.2019]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/330509952_VERBAL_IRONY_IN_INFORMAL_SPEECH_L'IRONIE_VERBALE_DANS_LE_LANGAGE_INFORMEL_IRONIA_VERBALA_IN_LIMBAJUL_INFORMAL_1
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha: Paseka, 2003. 1075 s.
- Oxford English Dictionary*. [online] [cit. 9.3.2019]. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/irony>

- PETRÁČKOVÁ, Věra, KRAUS, Jiří. *Akademický slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998. 834 s.
- POŠTA, Miroslav. *Titulkujeme profesionálně*. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Apostrof, 2012. 157 s.
- SKOROV, Pierre. Translating Literary Irony: Elements for a Practical Framework. *Translation Studies*. Vertimo studijos, 2009, vol. 2, s. 88-103.
- TROST, Pavel. Jazyk ironie. *Slovo a slovesnost*. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, 1997, roč. 58, č. 2, s. 81-85
- VENUTI, Lawrence. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. New York: Routledge, 1995. 368 s.
- VINAY J. P., DARBELNET Jean. *Comparative stylistics of French and English: a methodology for translation*. Z francouzského originálu přeložil a editoval Juan C. SAGER a M.-J. HAMEL. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins Pub. Co, 1995, 358 s.

Anotace

Jméno a příjmení autora:	Zuzana Hájková
Název katedry a fakulty:	Katedra anglistiky a amerikanistiky, FF UP
Název bakalářské práce:	Ironie a její překlad v divadelní hře <i>An Ideal Husband</i>
Vedoucí práce:	Mgr. Josefína Zubáková, Ph.D.
Počet stran:	58
Počet znaků (úvod – závěr):	84 878
Počet znaků (celkem):	100 722
Počet citovaných zdrojů:	36
Počet příloh:	4
Klíčová slova:	ironie, překlad ironie, <i>An Ideal Husband</i> , ironie v dramatu, překlad, překladatelské metody, druhy ironie
Jazyk práce:	čeština
Abstrakt:	Tato bakalářská práce se zabývá ironií a jejím překladem. Teoretické poznatky získané v první části práce jsou následně využity v kvantitativní a kvalitativní analýze ironie ve hře <i>An Ideal Husband</i> Oscara Wilda.

Annotation

Author:	Zuzana Hájková
Department:	Department of English and American Studies, FF UP
Title:	Irony and its Translation in the play <i>An Ideal Husband</i>
Supervisor:	Mgr. Josefína Zubáková, Ph.D.
Number of Pages:	58
Number of Characters (Introduction–Conclusion):	84,878
Number of Characters (Total):	100,722
Number of Works Cited:	36
Number of Attachments:	4
Keywords:	irony, translation of irony, <i>An Ideal Husband</i> , irony in drama, translation, translation strategies, types of irony
Language:	Czech
Abstract:	This bachelor thesis deals with irony and its translation. The theoretical knowledge gained in the first part of the

thesis is subsequently used in both quantitative and qualitative analysis of irony identified in the play *An Ideal Husband* by Oscar Wilde.